

Філософія

DOI: 10.15421/172083

УДК: 1:[159.964.26:159.923](494)(092)

Історико-філософська інтерпретація архетипів особистості як символічних образів колективного безсвідомого в рецептивному полі психоаналітичних поглядів Карла Густава Юнга

Марина Мазур, Дніпровський національний університет імені Олеся Гончара

Метою дослідження є історико-філософська інтерпретація архетипів особистості як символічних образів колективного безсвідомого в рецептивному полі психоаналітичних поглядів Карла Густава Юнга. Методологічною основою дослідження є такі загальнонаукові принципи, як міждисциплінарний підхід, принцип об'єктивності, принцип цілісності і загальнофілософські методи: психоаналітичний метод; феноменологічний метод; герменевтичний метод. Наукова новизна дослідження полягає у тому, що в межах юнгівської аналітичної психології автору вдалося здійснити історико-філософську реконструкцію уявлень про архетипи особистості як міфотворчі конструкти, що заповнюють прогалини між свідомою і безсвідомою інстанцією, та виявити символічний зміст архетипічних фігур, які є трансляторами родової інформації. У ході дослідження були отримані такі висновки: (1) визначено, що колективне безсвідоме – це фракція, яка складається зі структурних компонентів – архетипів, які здатні встановлювати внутрішній взаємозв'язок між особистістю та навколишнім світом і безпосередньо впливати на її світогляд та поведінку, яка супроводжується кардинальними змінами настрою (емоційною лабільністю); (2) підкреслено, що особистості, як свідомому суб'єкту, для того, щоб досягти зрілості на психологічному рівні необхідно вийти за межі «зони комфорту» (подолати інфантильність), тобто пройти «шлях героя» і перемогти своїх внутрішніх демонів, поборовши власні страхи, фобії та комплекси; (3) обґрунтовано, що архетипи – це архаїчні образи, які прориваються кризою «оборону» свідомості і впливають на долю та життєдіяльність людини; (4) наголошено, що переважання в колективному безсвідомому тваринних архетипів і інстинктів може негативно вплинути на психіку людини і призвести до децентрації суб'єкта (за П.-М. Фуко), тобто до розщеплення особистості; (5) проаналізовано специфіку архетипів як інтегрованих образів власного «Я», які зведені до універсальних міфологем (лат. *summa summagum*) і є спільними для культур різних народів світу; (6) виявлено, що трансцендентна функція – це сполучна ланка між свідомою і безсвідомою структурою, яка при їх зіткненні здатна «безболісно» нейтралізувати наслідки внутрішнього конфлікту.

Ключові слова: *особистість, архетип, самість, колективне безсвідоме, міф, символ, сновидіння, трансцендентна функція, принцип синхронічності, когерентність, індивідуалізація.*

Historico-philosophical interpretation of the archetypes of personality as symbolic images of the collective unconscious in the receptive field of psychoanalytic views of Carl Gustav Jung

Maryna Mazur, Dnipro National University named after Oles Honchar

The purpose of the study is a historico-philosophical interpretation of the archetypes of personality as symbolic images of the collective unconscious in the receptive field of psychoanalytic views of Carl Gustav Jung. The methodological basis of the study is the such general scientific principles: interdisciplinary approach, the principle of objectivity, the principle of integrity and general philosophical methods: psychoanalytic method; phenomenological method; hermeneutic method. Scientific novelty of the study consists in the fact that within the Jungian analytical psychology to the author managed to carry out historico-philosophical reconstruction of ideas about the archetypes of personality, as myth-making constructs that fill the gaps between conscious and unconscious instance and reveal the symbolic meaning of archetypal figures, which are translators of generic information. In the course of the study

were obtained the following conclusions: (1) determined that the collective unconscious is a fraction that consists of structural components-archetypes, which are able to establish the internal relationship between the individual and the world around him and directly influence his worldview and behavior, which is accompanied by radical mood swings (emotional lability); (2) emphasized that the individual, as a conscious subject in order to reach maturity on a psychological level must go beyond «comfort zone», that is go through the «path of the hero» and to win their inner demons, overcoming their own fears, phobias and complexes; (3) substantiated that the archetypes are archaic images, which breaks through the «defense» of consciousness and affects the fate and life activities of human; (4) emphasized that the predominance in the collective unconscious of animal archetypes and instincts can negatively affect the human psyche and lead to the decentration of the subject (according to P.-M. Foucault), that is to the splitting of the personality; (5) analyzed the specificity of archetypes as integrated images of own «Ego», which are reduced to universal mythologies (lat. summa summarum) and are common to the cultures of different peoples of the world; (6) found that the transcendental function is a link between conscious and unconscious structure, which in their collide is able to «painlessly» neutralize the effects of internal conflict.

Keywords: *personality, archetype, self, collective unconscious, myth, symbol, dream, transcendent function, principle of synchronicity, coherence, individuation*

Историко-философская интерпретация архетипов личности как символических образов коллективного бессознательного в рецептивном поле психоаналитических взглядов Карла Густава Юнга

Марина Мазур, Днепровский национальный университет имени Олеся Гончара

Целью исследования является историко-философская интерпретация архетипов личности, как символических образов коллективного бессознательного в рецептивном поле психоаналитических взглядов Карла Густава Юнга. Методологической основой исследования являются такие общенаучные принципы: междисциплинарный подход, принцип объективности, принцип целостности и общепсихологические методы: психоаналитический метод, феноменологический метод, герменевтический метод. Научная новизна исследования заключается в том, что в пределах юнговской аналитической психологии автору удалось осуществить историко-философскую реконструкцию представлений об архетипах личности как мифотворческих конструктах, которые заполняют пробелы между сознательной и бессознательной инстанцией и выявить символический смысл архетипических фигур, которые являются трансляторами родовой информации. В ходе исследования были получены следующие выводы: (1) определено, что коллективное бессознательное – это фракция, состоящая из структурных компонентов – архетипов, которые способны устанавливать внутреннюю взаимосвязь между личностью и окружающим миром и непосредственно влиять на его мировоззрение и поведение, которое сопровождается кардинальными изменениями настроения (эмоциональной лабильностью); (2) подчеркнута, что личности, как сознательному субъекту, для того, чтобы достичь зрелости на психологическом уровне необходимо выйти за пределы «зоны комфорта» (преодолеть инфантильность), то есть пройти «путь героя» и победить своих внутренних демонов, поборов собственные страхи, фобии и комплексы; (3) обосновано, что архетипы – это архаичные образы, которые прорываются сквозь «оборону» сознания и влияют на судьбу и жизнедеятельность человека; (4) отмечено, что преобладание в коллективном бессознательном животных архетипов и инстинктов может негативно повлиять на психику человека и привести к децентрации субъекта (по П.-М. Фуко), то есть к расщеплению личности; (5) проанализирована специфика архетипов, как интегрированных образов собственного «Я», которые сведены к универсальным мифологемам (лат. summa summarum) и являются общими для культур разных народов мира; (6) выявлено, что трансцендентная функция – это связующее звено между сознательной и бессознательной структурой, которая при их столкновении способна «безболезненно» нейтрализовать последствия внутреннего конфликта.

Ключевые слова: *личность, архетип, самость, коллективное бессознательное, миф, символ, сновидения, трансцендентная функция, принцип синхроничности, когерентность, индивидуация*

«Людська природа здатна винести лише малу частину реальності»

© Томас Стернз Еліот (1888 – 1965 рр.)

«Особистість є складною системою, що саморозвивається, тобто – сама моделює і реалізує власну генезу»

© С. Д. Максименко (1941 р. н.)

«...дивність, яка відділяє мене від людства, може стати при зміні бачення загальним зв'язком, який об'єднує мене з іншими»

© Джеймс Хілман (1926 – 2011 рр.)

Вступ.

Актуальність дослідження. З точки зору психодинамічного підходу особистість розглядається, як конгломерат (1) Свідомості [Его] (нім. *Bewusstsein*) – відчуття, думки; (2) Особистого безсвідомого (нім. *persönlich Unterbewusstsein*) – (витіснені бажання, комплекси, страхи) (3) Колективного безсвідомого (нім. *kollektive Unterbewusstsein*) – спогади, колективні уявлення, архетипи (за Карлом Густавом Юнгом). Особистість, як енергетичний генератор, здатна акумулювати психічну енергію, а колективне безсвідоме, в свою чергу, виконує роль сервера (накопичувача), на якому зберігаються архаїчні відбитки минулого та позначені обриси потенційного майбутнього, що проступають крізь час. Символічна основа об'єднує всі культури та допомагає людині орієнтуватися в вирі соціальних та історичних подій і побудувати певну модель світу. В архетипах (міфологічних образах, поведінкових модулях [патернах] і ін.) закодовані мотиви поведінки людини, які проявляються у вигляді стереотипів реагування на небезпеку, що наближається і специфічних ритуалах та діях, які запрограмовані на повторення, оскільки детерміновані родовим сценарієм, який є фрагментом загальнолюдської історії. Архетипи є універсальними, емоційно забарвленими апріорними формами колективного безсвідомого, що поєднуються зі свідомістю тільки у специфічних станах: сновидіннях, творчості (англ. *insight*), трансі (видіннях, галюцинаціях) і безпосередньо, пов'язані з індивідуальним життєвим досвідом особистості та визначеними етапами її існування: [народженням] – [життям] – [смертю] і віковими періодами: (1) дитинством – (2) юністю – (3) зрілістю. Архетипічні образи уособлюють реальних прототипів, напри-

клад: материнський архетип можна ідентифікувати з реальним образом матері, який характеризується з одного боку проявом умовної любові, а з іншого боку суворістю. Метою дослідження є історико-філософська інтерпретація архетипів особистості, як символічних образів колективного безсвідомого в рецептивному полі психоаналітичних поглядів Карла Густава Юнга.

Методологічною базою дослідження є такі загальнонаукові принципи: міждисциплінарний підхід виконував синкретичну функцію, тобто умовно поєднав між собою два тематичні блоки першоджерел (історико-філософський і психоаналітичний) і створив комплексну платформу, яка розширює горизонти уявлення про особистість, як результат комплементарної взаємодії двох протилежних полюсів психіки (свідомості/колективного безсвідомого). Принцип об'єктивності призначався для нейтралізації (елімінації) суб'єктивних висновків і отримання достовірних результатів дослідження в процесі аналізу та інтерпретації першоджерел. Принцип цілісності використовувався для інтеграції структур людської психіки, які в сукупності, підтримують внутрішній енергетичний баланс особистості. Автором статті було передбачено використання таких загальнофілософських методів: психоаналітичний метод застосовувався для інтерпретації символічного значення архетипів, як своєрідного коду особистості. Феноменологічний метод впроваджувався для розкриття сутності особистості, як реального носія родової, історичної пам'яті, трансісторичного суб'єкта. Герменевтичний метод здійснював дескриптивну функцію, яка розкрила смислову квінтесенцію архетипу, як символу.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Серед сучасних філософських і психоаналітичних досліджень, які присвячені

інтерпретації архетипів особистості як ментальних матриць, образів колективного безсвідомого варто виокремити роботи таких науковців: американського психіатра Еріка Гудвіна (Goodwyn, 2020); німецького вченого Крістіана Рослера (Roesler, 2020) і американських юнґіанських аналітиків – Мюррея Стайна (Stein, 2019; 2013; 2014) і Джеймса Холліса (Hollis, 2020).

Особливої уваги також заслуговують роботи таких вчених: американського юнґіанського аналітика Едварда Едінґера (Edinger, 1992); німецького філософа, культуролога Ернста Кассіра (Kassirer, 1998); німецького філософа і етнографа Філіппа Вільгельма Адольфа Бастіана (Bastian, 1860) німецько-американського психолога Курта Цадека Левіна (Lewin, 1935); французьких філософів і психоаналітиків Жюльєн Дельоза і Фелікса Гваттарі (Дельоз, & Гваттарі, 2009) та юнґіанських аналітиків – німецько-швейцарського психоаналітика Марії-Луїзи фон Франц (Франц, 2017; 2016) і англійсько-швейцарської дослідниці Барбари Ханни (Ханна, 2016).

Зокрема, розглядають реального суб'єкта (конструкт «Я») як топологічну цілісність французькі психоаналітики Ніколя Абрахам і Марія Торок (Abraham, & Tögök, 2005) та грузинсько-російський філософ Мераб Констянтинович Мамардашвілі (Мамардашвілі, 1995).

Крім того, вагому роль у нашому дослідженні відіграють роботи швейцарського психоаналітика-неофройдиста Карла Густава Юнга (Юнг, 2009, 2019; 2019; 2019; 2019; 2016), якому вдалося розкрити сутність і символічне значення архетипічних образів індивідуальної свідомості, іншими словами, вчений зумів довести, що свідомий рівень – це лише вершина айсбергу, за яким приховані колективні уявлення (архетипи) всього людства.

У свою чергу, американський психолог Джеффри Міллер (Міллер, 2014) розглядав трансцендентну функцію як своєрідний місток між індивідуальною свідомістю і колективним безсвідомим, який підтримує цілісність архетипу Самості (нім. Selbst) особистості, а американський вчений Джо-зеф Камбре (Cambrey, 2009) досліджує запропонований швейцарськими науковцями: психоаналітиком Карлом Густавом Юнгом

і фізиком-теоретиком Вольфгангом Паулі принцип синхронічності, що поєднує між собою події, між якими не існує причинно-наслідкового зв'язку.

До когорти вчених, у дослідженнях яких «червоною ниткою» проходить думка про те, що головним критерієм визнання особистості, є її цілісність, автентичність, а не інстинкт самозбереження, і які розглядали особистість як точку синергії (англ. synergy point), насамперед варто віднести американського юнґіанського аналітика Крістофа Ле Муеля (Mouël, 2019); англійського педагога і психолога Райю Джонс (Jones, 2020; 2013); російського психолога і педагога Олександра Григоровича Асмолова (Асмолов, 2018) та німецько-російського філософа і мистецтвознавця Бориса Юхимовича Гройса (Гройс, 2018).

Зокрема, хотілося б відзначити роботи дослідників, які концептуально підходять до інтерпретації міфу і розкривають символічне значення архетипу героя: французького філософа і соціолога Роже Кайуа (Кайуа, 2003); американського дослідника в галузі міфології Джозефа Джона Кемпбелла (Кемпбелл, 2017); румунсько-франко-американського філософа Мірчу Еліаде (Еліаде, 2000); німецько-ізраїльського психолога Еріха Нойманна (Нойманн, 2015). Вченим вдалося встановити, що існує декілька видів міфу: (а) дискретний вид – об'єкту властива відчуженість і він, як біологічний вид, виокремлюється серед інших видів; (б) континуальний вид – об'єкт синтезує в собі природні і культурні фактори, що говорить нам про топологічну (непреривну) цілісність свідомості та природи, яка є ключовим показником розвитку особистості. Слід також зазначити, що представлена проблематика є недостатньо дослідженою та вимагає більш розширеного і детального розгляду при подальших розвідках.

Результати дослідження.

У межах нашого дослідження основна увага приділяється юнґівським архетипам особистості, які є символічними образами колективного безсвідомого: Персоні; Тіні; Еґо (свідомості); Анімі (душі); Анімусу (духу); Самості (прим. пов'язана з процесом індивідуації) Мудреця (Сенекса Філемона); Героя/Воїна; Страху; Смерті; Бога (Христа-Спасителя); Мандали; Великої Ма-

тері-Землі; Дитини; Трикстера (Плута); Демона (Сатани) і ін. (прим. див. детальну характеристику нижче по тексту). Як стверджує німецький філософ-неокантіанець, культуролог Ернст Кассілер (1874–1945 рр.) людина (лат. *homo symbolicum*) є твариною, що продукує символи, тобто усвідомлює і реалізує себе, як особистість лише в межах культури (символічного універсуму). Румунсько-франко-американський філософ і релігієзнавець Мірча Еліаде (1907–1986 рр.) розділяє думку німецького мислителя і впевнений, що лише «осмисливши власну антропологічну символіку, яка є нічим іншим, як варіантом архаїчної системи символів, сучасна людина опанує новий сутнісний вимір, який невідомий екзистенціалізму: це справжня і найвища модальність буття, яка вбереже людину від нігілізму і історичного релятивізму, при цьому не відриваючи її від історії» (Еліаде, 2000, с.146).

На думку Ернста Кассілера, символічні форми компенсують людині відсутність інстинктів адаптації і комунікації. Філософ наголошував, що символи є фундаментом культури, сполучною ланкою між людиною і зовнішнім світом (див. роботу: «Філософія символічних форм» (1923–1929 рр.)). Вчений у своїй монографії «Досвід про людину. Вступ до філософії людської культури» (1944 р.) запевняє, що «людина живе відтепер не тільки в фізичному, але і в символічному універсумі... Вона живе, скоріше, серед уявних емоцій, у надіях і страхах, серед ілюзій і їх втрат, серед власних фантазій і мрій» (Кассілер, 1998, с. 471). За допомогою трансцендентального методу Ернсту Кассілеру вдалося підтвердити факт «зануреності» особистості, як суб'єкта культури в символічний світ, що дав їй можливість презентувати себе суспільству такою, якою вона хоче бути, а не такою, якою вона є насправді. І на підставі цього дослідник приходив до висновку, що людина перебуває у безпосередньому зв'язку з символом, тобто вона є складовою частиною символічного універсуму.

Англійський психолог і педагог Райя Джонс наголошує, що «глибинна психологія – це *Weltanschauung* (нім. світогляд), який прагне розгадати всі таємниці розуму і поведінки на основі однієї переважної (і незаперечною) гіпотези, а саме чи існує без-

свідомий розум» (тут і далі по тексту мій переклад – М. М.) (Jones, 2013, р. 411).

Швейцарський вчений Карл Густав Юнг (1875–1961 рр.) не обмежувався чітко визначеною кількістю архетипів, тому ми так само не будемо «розтікатися думкою по древу»* (прим.*див. поему «Слово о полку Ігоревім» (бл.1185 р.) і зупинимося на характеристиці тільки деяких з них. Отже, перейдемо до детального розгляду кожного з архетипів особистості: (1) Персона (лат. *Persona*) «Архетип конформності» – це демонстрація соціальної ролі і індивідуальності особистості. Персона, як домінуючий архетип, здатна проявляти себе негативно і знищити індивідуальність, якщо особистість починає ідентифікувати або ототожнювати себе тільки з тією соціальною роллю «маскою» (акторською личиною), яку вона собі обрала для того, щоб безболісно адаптуватися в соціальному середовищі. Але Персона може проявляти себе і в позитивному аспекті, як засіб комунікації та бути «захисним щитом» для Его від різноманітних соціальних загроз. Як зазначає канадський юнгіанський аналітик Мюррей Стайн (1943 р.н.) «персона – це гірський хребет (або маска), який відокремлює наше свідоме его від зовнішнього світу і взаємодіє з ним» (Stein, Buser, Cruz, 2019, р. 16–17). Більш того, Персона, як соціальний образ особистості протистоїть Тіні [прим. див. далі по тексту (архетип «Тіні»)] і відображає відношення особистості до оточення на рівні діалогу (Я/Інші). *Persona* є втіленням колективного «Я» людства, з якого викристалізовується суспільно-моральний, ідеальний образ особистості. При спілкуванні з оточуючими особистості притаманно одягати «соціальну маску», за якою вона приховує свою справжню сутність.

Символом Персона є маска (італ. *mascherone*; франц. *mascaron*), яка може бути представлена у вигляді архітектурного декору – скульптурної прикраси – маски (барельєфу), що прикрашала фасади замків у вигляді людської голови або голови тварини чи героїв міфів. Використовується вона особистістю у повсякденному житті для того, щоб у соціумі виразити свою індивідуальність і викликати здивування чи зацікавленість або у якості копінг-стратегії (психологічного захисту). І у цьому випадку необхідно усвідомити той факт, що якщо відбувається злиття

Самості і Его, яке використовує її ресурс та необмежені можливості, то це може призвести до інфляції і як наслідок до гіпертрофованого індивідуалізму (нарцисизму), невинуватого помпезності особистості.

Аналізуючи потенційний ризик, який виникає у зв'язку з даною ситуацією, американський вчений Мюррей Стайн нагадує нам про те, що у становленні особистості ключову роль відіграє індивідуалізація, яка «пов'язана з очищенням психіки від безсвідомих ідентифікацій» (Stein, 2013, p.7).

У свою чергу, архетип Его (грец. *ἐγώ* «Я»; нім. *Bewusstsein* – свідомість) як центр свідомості цілісної структури «Я» (комплекс власного набутого усвідомленого досвіду) є ключем до розкриття потаємних дверей внутрішнього світу особистості, який ретельно аналізується в процесі інтроспекції. Таким чином, завдяки усвідомленому сприйняттю, інстанція «Я» [Его] встановлює контакт з оточуючим світом. Але очевидно, що у цьому відношенні «его не тільки безсило проти самості, але іноді навіть асимілюється безсвідомими компонентами особистості, які перебувають в процесі розвитку, і сильно змінюється під їх впливом» (Юнг, 2019, с. 13–14).

Карл Густав Юнг, досліджуючи колективне безсвідоме, особливу увагу приділяв вивченню взаємодії між Самістю (архетипом цілісності) і Его (свідомістю). І в результаті цих роздумів прийшов до висновку, що порушення балансу між цими структурними компонентами психіки може призвести до виникнення невротичного стану (когнітивного дисонансу), який може супроводжуватися відчуттям тривожності, втратою сенсу життя і навіть депресією.

Німецько-ізраїльський психолог і один із талановитих учнів Карла Юнга Еріх Нойманн (1905 –1960 рр.) погоджується з думкою свого наставника і підкреслює, що «для сучасної людини існування розділене на оточуючий світ і Самість (нім. *Selbst*), на зовнішнє і внутрішнє, між якими розташовується его. Такий поділ, характерний для

цивілізованої людини, що проявився лише з появою упорядкованої свідомості, яка виявляє протиріччя, які можна продемонструвати, досліджуючи еволюцію свідомості. Ріст людства є в своїй основі розвитком в напрямку до его, в напрямку до свідомості і індивідуальності» (Нойманн, 2015, с. 9–10).

Ключовим аргументом вищезазначених роздумів є той беззаперечний факт, який наголошує на тому, що особливістю «Я» є безпосереднє переживання Самості (за відсутності символів та образів), яке детерміноване винятково досвідом людини. До того ж для непідготовленої людини подібний досвід може бути вкрай небезпечним, адже цей специфічний стан супроводжується незвичайним нумінозним за своєю природою почуттям, що межує з божевіллям. Як зазначає американський дослідник, спеціаліст у галузі психіатрії Ерік Гудвін «психіка (прим. активна модель психіки) створює ці асоціації через механізми архетипів (які, залежно від моделі, можуть мати або не мати біологічну основу)» (Goodwyn, 2020, p. 16). У цьому відношенні цікавим є те, що цей екзальтований граничний стан (діонісійський екстаз у ніцшеанській трактовці) доречно описати, як одночасне відчуття первісного архаїчного смертельного, пронизливого жаху і фанатичного захоплення. У даному випадку на думку першим приходять образ королеви кельтського племені іценів – Бодікки, яка за період правління римського імператора Нерона стала ватажком антиримського повстання і помстилася за завданій страждання та завдяки своїй боротьбі за справедливість, як стверджують римські автори, стала символом героїзму і знаковою фігурою свого часу.

Виходячи з цього, дане протистояння між Самістю і Его доцільно розглядати у фрейдівській площині і говорити про те, що стан цілісності «Я» – це усвідомлення себе як впевненої особистості, яка перебуває у стані незворушності => рівноваги (альянсу) полярних інстанцій «Я» (Его) і «Воно» (Id)

(за Зигмундом Фройдом). Відштовхуючись від цього твердження Карл Густав Юнг говорить про те, що «особистість як цілокупний феномен не співпадає з еґо, тобто свідомою особистістю, але створює сутність, яку необхідно відрізнити від еґо» (Юнг, 2019, с. 13).

У результаті порушення рівноваги виходить з-за лаштунків архетип Тіні, який є темною безсвідомою стороною особистості, що ігнорується (відкидається) свідомими процесами Еґо (намірами, бажаннями, волею і захисними реакціями) і за зовнішніми проявами Персони (соціальної маски) приховує за лестощами справжню гріховну сутність, яка проявляється у ненависті і злісних намірах. В окремих випадках, якщо в структурі особистості домінує архетип Тіні, то в поведінці людини будуть спостерігатися деякі зміни, що проявляються у схильності до проєкції, яка є засобом психологічного захисту – копінг-стратегією (англ. coping-strategy), іншими словами людина починає звинувачувати у всіх своїх бідах та невдачах своє оточення, але власне не саму себе. Коли мова йде про подолання Тіні, то тут необхідна свідомо вольова концентрація особистості на власних проблемах «больових точках» – [інтроспекція], яка допоможе активізувати процес індивідуації (кінцевою метою якої є досягнення Самості особистості). З точки зору англійської дослідниці Райї Джонс «значення загальнолюдського досвіду дозволяє змінити природу нашого особистого досвіду» (Jones, 2020, р. 404). З огляду на вищезазначену ситуацію, хотілося б підкреслити ще один цікавий факт, який переконує нас в тому, що архетип Тіні (нім. Schatten; англ. shadow)[прим. див. вірш Рене Сюллі-Прюдома (1839 –1907 рр.) – «Тіні» в поетичній збірці: «Станси та вірші» (1865 р.) – французького поета, лауреата Нобелівської премії (1901 р.)] фіксує на рівні колективного безсвідомого архетипічний образ первісної людини, яка керується винятково інстинктами і який є підтвердженням того, що з тих пір нічого кардинально не змінилося і архетип

Тіні досі визначає відношення людини до самої себе (прийняття або заперечення себе як особистості) і тим самим визнає недосконалість людської природи. Французький філософ і соціолог Роже Кайуа (Роджер Кайлуа) (1913 –1978 рр.) заявляє про те, що «в людині є якась тіньова пелена, яка простягає свою нічну владу на більшість її афективних реакцій і процесів її уяви і з якою все її єство щохвилини змушене рахуватися і боротися» (Кайуа, 2003, с. 136).

Доречно припустити, що архетип Тіні приховує лібідозні бажання, які сублімуються в різноманітні види конструктивної діяльності і таким чином зменшує відчуття внутрішньої тривоги та напруженості та сприяє розвитку творчого потенціалу особистості. Але німецько-швейцарська дослідниця Марія -Луїза фон Франц (1915 – 1998 рр.), незважаючи на обґрунтованість цієї гіпотези дотримується іншої точки зору і наголошує на тому, що «тінь – це колективне позначення найрізноманітніших характеристик особистості еґо – в нашій культурі, як правило, нижчих, природних або інстинктивних або навіть злих, – які були придушені через утворення або особисту відразу» (Франц, 2017, с. 177).

Карл Густав Юнг проводить аналогію між архетипом Тіні і фрейдівською інстанцією Воно (Id). Більш того, вченому вдалося встановити, що залежно від рівня пасивності (дефензивності) Еґо-установок як психологічного самозахисту зміст Тіні може варіюватися. Очевидно, що ця тенденція фактично лише виявляє вплив Тіні на Еґо і таким чином формує образ бездушної, самовпевненої, еґоїстичної особистості-маніпулятора (прим. яскравим прикладом еґоцентрика є літературний персонаж Яґо з шекспірівської трагедії «Отелло, венеціанський мавр» – 1604-го р.).

У зв'язку з цим, американський дослідник Мюррей Стайн нагадує про те, що «тінь як доповнюючий функціональний комплекс є свого роду антиперсоною. Тінь можна

сприймати, як субособистість, яка бажає робити те, чого особистість собі не дозволяє. Мефістофель у гетівському «Фаусті» – класичний приклад фігури Тіні. Фауст став нудним інтелектуалом, який все бачив, прочитав усі вчені книги, вивчив все, що хотів знати, і тепер втратив волю до життя. Він подавлений і розмірковує про самогубство, і раптом дорогу йому перебігає маленький чорний пудель, який перетворюється в Мефістофеля. Мефістофель спокушає Фауста кинути вчені заняття і відправитися з ним в світ, щоб пізнати іншу, чуттєву сторону життя. Він знайомить Фауста з його підлеглими функціями – відчуттям і почуттям, з трепетом і пристрастю його сплячої сексуальності. Це та частина життя, яка не допускалася його Персоною професора і інтелектуала» (Стайн, 2014, с. 119).

Символами Тіні є Трикстер (англ. *trickster*) – плут. Архетипічна фігура «трикстера» була введена в науковий обіг американським антропологом Полом Радіном, який виявив її, досліджуючи і аналізуючи міфологію індіанців віннебаго. Літературним прототипом цього алегоричного образу є Лис Ренар, який є уособленням хитрості, підступності і свавілля із одноіменного твору «Роман про Ренара» (франц. «*Roman de Renard*») – 1802 р. У тому числі символічним уособленням Тіні є Демон (Сатана, Воланд [нім. *Volland*; франц. *Volant* (летючий вогняний дракон або грифон чи змії)], Бафомет, Люцифер, Вельзевул, Асмодей), що асоціюється з літературним персонажем – Мефістофелем, який є «втіленням зла». Роздробленість особистості Фауста, його відірваність від реальності, пов'язана з впливом на життя героя архетипу Тіні (прим. через прийняті умови укладеного пари з Мефістофелем), який став «частиною тієї сили, що бажає зла, але творить благо» (Юнг, 2019, с. 160).

Особистість під впливом архетипу Тіні перебуває у стані психічної роздвоєності, «множинної» особистості. Кожне *alter-ego*

особистості перебуває в полоні власних стереотипних моделей (англ. *pattern* – шаблон, зразок) поведінки, сприйняття дійсності => (дисоціативний розлад особистості (ДРО)). Особливості дисоціативного розладу ідентичності (англ. *dissociative identity disorder [DID]* (DSM-IV) розкриваються у документальних романах Даніеля Кіза (1927 – 2014 рр.) «Таємнича історія Біллі Міллігана»; «Війни Міллігана» («*The Minds of Billy Milligan*») –1981; «*The Milligan Wars*» –1994), в яких розповідається реальна історія американця Вільяма Стенлі Міллігана, який був небезпечним злочинцем і вчиняв різноманітні злочини (пограбування, зґвалтування і ін.), та у якого був підтверджений діагноз «множинна особистість». Триггером його злочинів були 24 повноцінні особистості => з яких 10 основних та 14 «небажаних», включаючи його особистість як головну. У 2016-му р. на екрани вийшов фільм, який не має прямого відношення до висвітлення біографічної історії Біллі Міллігана під назвою «Спліт» (англ. *Split* – розщеплений). Головний герой фільму, якого зіграв шотландський актор Джеймс Макевой, так само, як і Біллі Мілліган страждає «синдромом множинної особистості» і вміщує в собі 24 особистості. Цей діагноз також був встановлений громадянці Великої Британії Кім Нобл, яка вміщує в собі 20 повноцінних, але миролюбивих особистостей.

Очевидним є те, що психічна роздвоєність (полярність) особистості підтверджується наявністю у свідомості прихованих безсвідомих імпульсів, які можуть бути причиною невротизму (реактивності людської поведінки), який є наслідком процесу лібідонозної регресії. На рівні безсвідомих прагнень відбувається розрив зі свідомим «Я» і це може призводити до проявів реактивної (неадекватної, деструктивної) поведінки людини. Французькі психоаналітики Ніколя Абрахам (1919–1975 рр.) і Марія Торок (1926–1998 рр.) у своїй спільній роботі «Магічне слово Людини-Вовка. Криптономія» (1976 р.)

дійшли до висновку, що «загадковий нахил, між «динамічним безсвідомим» і «Я-інтроєкцією», формує внутрішнє Я, у загальному просторі Я, свого роду кишеню опору, твердий міхур (кисту) штучного безсвідомого» (Abraham, & Török, 2005, p. 19).

Сучасна цивілізована людина повинна вилікувати свого пораненого звіра («тваринне начало») і налагодити з ним контакт. Карл Юнг у роботі «Символи трансформації» (прим. перший варіант назви книги «Метаморфози і символи лібідо» –1912 р.) приходить до висновку, що «людина – єдина істота, здатна контролювати свої інстинкти за допомогою сили волі. Разом з тим вона здатна також пригнічувати, спотворювати і ранили їх. Але ж будь-який звір, кажучи метафорично, більш грізний і небезпечний, коли поранений. Пригнічені інстинкти можуть підім'яти під себе людину і навіть знищити її» (Юнг, 2019, с. 318). Карл Густав Юнг, розглядаючи природу психічного, критично ставився до фрейдівського погляду на лібідо. Вчений розглядав лібідо, як вітально-енергетичний потік. Усі свідомі і безсвідомі явища людського життя зводилися вченим до різних енергетичних потоків лібідо.

Розмірковуючи про стан «когнітивного дисонансу» особистості німецько-американський психолог Курт Цадек Левін (1890–1947 рр.) припускає, що одним із провокуючих факторів виникнення цього стану може бути негативна валентність (термін «теорії поля» Курта Левіна). Вчений розділяв поведінку людини на два типи: (а) вольову (пов'язана з внутрішніми потребами особистості) і (б) польову (пов'язана з зовнішніми факторами впливу на особистість). Психолог розглядав людину як енергетичну систему і після багатьох експериментів йому вдалося довести, що психічна напруга може бути тригером приступів агресії, які виникають на фоні тривоги. Дослідник підкреслює, що «єдність свідомості, єдність особистості часто використовуються як підстава і самоочевидна передумова далекосяжних спеку-

ляцій; а інтеграція особистості, особливо в її психічних аспектах, здається тісно пов'язана з особливим характером, абсолютною унікальністю, яку прийнято приписувати індивідууму» (Lewin, 1935, p. 56).

У свою чергу Карл Густав Юнг виявив, що першоджерелом агресії є негативний вплив на особистість особистого (індивідуального) безсвідомого і колективного (родового) безсвідомого, що випромінюють деструктивну (руйнівну) енергію, яка проявляється у неадекватній поведінці (агресивній реакції) людини і може призвести до виникнення девіантної поведінки людини. Серед відомих серійних вбивць-маніяків точна кількість жертв якого не відома, першим на думку спадає постать американця Теодора Роберта Ковелла (Теда Банді) (1946–1989 рр.), який здобув освіту психолога і юриста, у якого, як він стверджує, було щасливе дитинство. І все ж таки, незважаючи на факти, які говорять про його благополучне дитинство і юність він страждав нападами агресії, але був визнаний психічно здоровим.

Конфронтація між Персоною і Тінню призводить до кризи індивідуалізації, яка виникає через неможливість Персони розшифрувати зміст Тіні. Якщо розглядати Персону, як допоміжний засіб адаптації суб'єкта до змін, то стає відразу помітно, як вона поступово стає гнучкою (досконало володіє «містечком трансформації») та необхідним для цього ресурсним потенціалом для Его і таким чином сприяє процесу відновлення архаїчних (застарілих) моделей (патернів) реагування на зовнішній подразник. Франко-американський математик і фахівець у галузі квантової фізики Крістоф Ле Муель впевнений в тому, що «...архетипічна якість...допомагає нам орієнтуватися в бурхливих пейзажах і веде нас по стародавнім маршрутам, які часто пролягають перед нами» (Mouël, 2019, p. 317).

Хотілося б наголосити, що головною причиною психічного розколу є запекла боротьба протилежностей: Персони і Тіні

(прим. тіньові імпульси займають домінуючу позицію по відношенню до Персони), з якою безпосередньо пов'язана інертність трансцендентної функції (відсутність активної взаємодії протилежностей) [прим. див. готичну повість (роман) шотландського письменника, поета Роберта Луїса Стівенсона (1850–1894 рр.) «Дивна історія доктора Джекіла і містера Хайда» (1885 р.)].

Російсько-грузинський філософ Мераб Константинович Мамардашвілі (1930–1990 рр.) запевняє, що «символ шляху у Пруста виступає саме як образ такої дуги, яка замикає «подорож», шлях руху в глибини самого себе. Це образ як би розірваних частин єдиного цілого, які прагнуть один до одного і як би запуснені на возз'єднання по захоплюючій дугі параболі» (Мамардашвілі, 1995, с. 24).

Доцільно припустити, що спровокована антагонізмом Персони і Тіні девіантна (деструктивна) поведінка особистості, з одного боку, може бути компенсована адекватною поведінковою стратегією (добррозичливістю, толерантністю та ін.), а, з іншого боку, напруженою, що виникає внаслідок цих проявів. Утім, дослідниця Марія-Луїза фон Франц запевняє в тому, що «тінь, принаймні, в нашій частині світу, як правило, є звіроподібною, примітивною особистістю всередині нас, яка не є поганою чи злою сама по собі, поки свідомість стежить за нею, але яка може стати дійсно основною і порочною, якщо ми її придушимо» (Франц, 2017, с. 161).

З точки зору Карла Густава Юнга, ідентифікація Его і Самості призводить до інфляції, яка є регресією – динамічним зворотнім процесом повернення до колективного безсвідомого. Особистість, перебуваючи в полоні архетипів (потрапляє в пастку власних ілюзій, фантазій і нав'язливих ідей), і під їх впливом може втратити себе. Цей стан доречно порівняти з «подорожжю до задзеркалля», що може супроводжуватися відчуттям влади над нею надприродної сили

і перетворити її на Мана-особистість, яка впевнена в своїй обраності і всесильності.

Учений стверджував, що наявний конфлікт і напругу, яка виникає між Персоною і Тінню легко вирішити і загасити, якщо узгодити з Его створення «вакуумної капсули», в якій гармонічно зможуть співіснувати обидві архетипічні фігури, оскільки безсвідоме зможе замінити застарілу Его-установку і створити новий символ єдності, який буде знаменувати новий формат відносин людини з оточуючим світом. Разом із тим, людині властиво чинити опір життєвим труднощам, адже таким чином вона отримує новий досвід, засвоюючи, який вона зможе об'єднати відокремлені частини свого «Я» (Его) і безстраху прийняти оновлену версію своєї Персони.

Необхідно зауважити, що людина, яка перебуває в рівноважному стані може внести будь-які корективи тільки на рівні свідомості. Адже весь зміст безсвідомого їй недоступний і його неможливо змінити. Але якщо людина прагне кардинальних змін, вона спроможна дістати необхідну їй інформацію з глибин безсвідомого і скористатися цією корисною для неї інформацією, піднявши її на поверхню свідомості.

Карл Юнг переконаний в тому, що «психічне представляє собою найбільше із чудес світу і є *sine qua non* (*прим. неодмінною умовою) світу, як об'єкта» (Юнг, 2016, с. 194).

Вчений розглядає трансцендентну функцію, як психічну функцію, яка нагадує ланцюг, який з'єднує такі функції психіки – (а) почуття і мислення; (б) інтуїцію і відчуття. Квінтесенцією трансцендентної функції є архетипічна констеляція, тобто принцип когерентності (нім. Kohärenz – принцип узгодженості, взаємозв'язку). Трансцендентна функція організовує та узгоджує взаємодію між свідомістю і областю безсвідомого і, як регулятор і координатор, аналізує прийняті рішення та контролює процес отримання своєчасної інформаційної підтримки. Трансцендентна

функція сприяє трансформації особистості та орієнтована на вирішення її проблем, пов'язаних з розвитком.

Американський еволюційний психолог Джеффри Міллер (1965 р. н.) апелює до роздумів Карла Юнга і пише про те, що «трансцендентна функція є засобом, за допомогою якого реалізується єдність або архетип самої» (Міллер, 2014, с.19) => (прим. див. американську психологічну драму «Ефект метелика» – (американських режисерів: Еріка Бресса; Джонатана (Джея) Мекі Грубера – 2004 р.).

Резюмуючи вищесказане, варто відзначити, що ідея полярності Карла Юнга має узагальнюючий характер і проявляється у протиставленні архетипічних фігур Персони і Его/Тіні. А роль «вогнегасника» конфлікту виконує трансцендентна функція (нім. *Transzendente Funktion*), яка ліквідує напругу, що виникає в результаті внутрішньої боротьби і звідси виходить, що «...відображення всіх її душевних проявів складає цілісний образ людини, і та її частина, яка людині відома, може розглядатися як его» (Юнг, 2016, с. 367). Справа в тому, що трансцендентна функція розглядається вченим, як архетипічна констеляція – (лат. *collusio et collisio* – співробітництво і зіткнення), яка заснована на дуалізмі ідеї/речі; суб'єкта/об'єкта і диференціації психіки особистості: свідомості і безсвідомого (особистого безсвідомого і колективного безсвідомого), конфлікт між якими потрібно не ігнорувати, а вирішувати, шляхом інтеграції. Карл Густав Юнг взяв за основу своєї теорії архетипів концепцію про «елементарні думки» німецького філософа і етнографа Філіппа Вільгельма Адольфа Бастіана (1826 –1905 рр.). У своїй роботі «Людина в історії» (нім. «*Der Mensch in der Geschichte*» –1860) вчений пише про те, що «...людина бореться проти своєї долі, свого здійснення, в якому її власна особистість, її індивідуальність знову повинні бути замкнуті у вищій і доскональній єдності» (Bastian, 1860, s. 5).

Природу чоловічого і жіночого начала на рівні статевої ідентифікації розкривають ко-

лективні образи (архетипи) Анімусу і Аніми, які є не просто соціальними стереотипами, кліше, що позначають набір індивідуальних властивостей і рис, який притаманний певній статі за гендерною ознакою (мускулінністю/фемінінністю), а виявляють внутрішню ідентифікацію особистості, іншими словами, індивідуальну психічну персоніфікацію. Цілком природним є те, що Анімус і Аніма є посередниками, які узгоджують відносини між Его і Самістю; між «Я» і оточуючим світом, тобто зв'язують між собою розірвані нитки спорідненості, які є ознаками ідентичності і самодостатності особистості. Серед відомих майстрів сучасного перформансу, які розкривали природу Анімусу і Аніми доцільно виокремити американську поетесу, музиканта Карен Фінлі (1956 р. н.), але особливої уваги заслуговує дует сербської художниці, мистецтвознавця Марини Абрамович (1946 р.н.) і німецького художника-концептуаліста Франка Уве Лайсіпена (Улая) (1943 –2020 рр.), яким вдалося здивувати публіку своєю ексцентричністю і неординарністю. Перебуваючи на межі фізичних можливостей тіла, художники змогли по-новому розкрити зміст поняття ідентичності і виявити особливості індивідуальності особистості художника, задіявши у своїх спектаклях глядачів, які до того були лише спостерігачами творчого процесу. Вони створили образ колективної істоти «Інше», яка є уособленням Анімусу і Аніми => (образ близнюків, які однаково себе поводити, одягалися і вважали себе частинами одного тіла, але з двома головами). Митці створили такі перформанси-інсталяції: «Ритм 0» (1974 р.); «Губи Томаса» (1975 р.); «Смерть себе» (1976 р.); «Відносини в просторі» (1976 р.); «Відносини в часі» (1977 р.); «Енергія спокою» (1980 р.); «Духовна подорож, яка ознаменувала кінець відносин» (1988 р.); «Балканське барокко» (1997 р.); «Будинок з видом на океан» (2002 р.); «Присутність художника» (2010 р.). Як стверджує німецько-російський філософ і мистецтвознавець Борис Юхимович

Гройс (1947 р. н.), особистість як онтологічний суб'єкт прагне «порвати зі своєю історично зумовленою ідентичністю, покинути своє місце в історичній таксономії» (Гройс, 2018, с. 204).

Зокрема, Анімус (герой роману англійської письменниці Емілії Джейн Бронте (1820–1849 рр.) «Грозовий перевал» (англ. «Wuthering Heights» – 1847) Хеткліфф відповідає романтичному герою байронічного типу, який є втіленням демонічного анімусу. Серед відомих екранізацій цього роману є фільм (1939 р.) американського режисера Вільгельма Вайлера (1902–1981 рр.) – головну роль у якому зіграв Лоренс Керр Олів'є (1907–1989 рр.), крім того особливої уваги заслуговує стрічка англійського режисера Пітера Козмінські (1956 р. н.) – екранізація (1992 р.), головну роль у якій зіграв британський актор Рейф Файнс (1962 р. н.). До того ж, ще одним прототипом небезпечного і жорстокого анімусу є французький маршал Жиль де Ре (1404–1440 рр.), який став героєм казки французького письменника-казкаря Шарля П'єро (1628–1703 рр.) «Синя Борода» (1697 р.) – ілюстрацією цієї казки є гравюра XIX ст. французького художника Гюстава Доре (1832–1883 рр.). Також героєм, який вважається втіленням небезпечного анімусу, є франко-англійський розбійник Клод Дюваль (1643 –1670 рр.), якому вдалося пограбувати панночку, яка подорожувала, але згодом грабіжник передумав і вирішив поставити їй умову, за якою вона повинна була потанцювати з ним прямо на дорозі і лише тоді він поверне їй все, що в неї було вкрадене... (прим. цей сюжет зображений на картині XIX ст.) (див. роботу: «Людина і її символи» – опис ілюстрацій – Юнг, 2019, с. 256).

Анімус асоціюється з власністю, організованістю, витримкою, раціональністю, активністю і орієнтацією на досягнення мети в зовнішньому світі (екстеріоризацію). Аніма уособлює ірраціональність, емоційність, експресивність, пасивність, орієнтацію на

досягнення мети у внутрішньому світі (інтеріоризацію). Аніма, як материнський архетип по відношенню до Анімусу, може проявити себе неоднозначно. З позитивної сторони вона може бути уособленням любові і піклування, а в негативному аспекті може бути втіленням вселенського зла: мегерою або фурією.

Варто відзначити, що Анімус і Аніма – це архетипічні образи, які розкривають природу статевої ідентичності і виявляють первісну андрогінність людської природи, що виражається у присутності жіночих елементів у безсвідомому чоловіка і чоловічих елементів у безсвідомому жінки: «коли людина більш-менш інтегрує свою тінь, її безсвідоме набуває іншої форми: це проявляється, як образ партнера протилежної статі – для чоловіка, в жіночій фігурі, яку Юнг назвав анімою; а для жінки, в чоловічій фігурі, яка була названа анімусом» (Франц, 2017, с. 162).

У міфологічному і релігійному світогляді символом Анімусу (лат. *animus* – грец. *πνεῦμα* – духу) – архетипу смислу є Логос, а Аніми (лат. *anima* – грец. *ψυχή* – душі, матерії) – архетипу життя – Ерос, Анімус і Аніму нагадують $\cos^2(x)$ і $\sin^2(x)$.

Крім того, Карл Густав Юнг виокремлено ще душу матеріального світу і космосу Аніму мунді (грец. *ψυχή του κόσμου*).

Засновником даної концепції є Платон. *Anima mundi* є першоосновою і «душею світу», що створює єдиний природний комплекс, який подібний до живого організму та перетворює Землю на одухотворену істоту, яка володіє інтелектом. Цю ідею підтримували деякі представники герметичної традиції (Бенедикт Спіноза, Готфрід Вільгельм Ляйбніц і ін.) і німецький філософ Фрідріх Вільгельм Йозеф Шеллінг.

Доцільно провести аналогію Аніми мунді з Брахманом (санскр. *ब्रह्मन्* – духовною першоосновою світу), який існує в східній філософії (в індуїзмі). При цьому *Anima mundi* виступає квінтесенцією космогонічної гіпотези Геї британського дослідника Джеймса

Ефрейма Лавлока (1919–1991 рр.) [прим. див. документальний короткометражний фільм «Аніма мунді» (1992 р.) американського режисера Годфрі Реджіо (1940 р. н.).]

Варто зауважити, що Анімус і Аніма – це архетипічні образи, які представляють собою дуалізм протилежностей (лат. *coniunctio oppositorum*), який допомагає представникам сильної і прекрасної половини людства краще розуміти один одного і співіснувати разом та підтримувати гармонійну рівновагу в стосунках пари шляхом консолідації енергетичних потоків (кит. 陰陽 – інь та ян).

Англійсько-швейцарська дослідниця Барбара Ханна (1891–1986 рр.) переконана, що «ерос – це частина нашої справжньої природи, наш принцип, і головний його символ, місяць, має темну і світлу сторони. Основний символ Логосу, сонце, є одним лише світлом, де б воно не знаходилося. Коли чоловік поєднується зі своєю нареченою, місяцем, він повністю усвідомлює свій принцип Логосу» (Ханна, 2016, с. 98). Але Карл Густав Юнг приводить аргумент, який дозволяє подивитися на ситуацію, яка виникла під іншим кутом і наголошує на тому, що ідентифікація себе з «Іншим» на тлі дихотомії: «Я» і «Інший»; «Свій» і «Чужий» не є обов'язковою, оскільки для того, щоб активізувати процес асиміляції «Іншого» достатньо лише усвідомити (прим. прийняти факт його наявності), що «Інший» або «Чужий» є невід'ємною частиною Я.

Американський юнгіанський аналітик Джеймс Холліс (1940 р. н.) підтримує точку зору вченого і додає, що «...его приєднується до епіфеноменальних, або вторинних, образів, які виникають в результаті таких зустрічей з Абсолютно Іншим, а не за рахунок енергії, яка феноменологічно створила цей образ» (Hollis, 2020, р. 6).

Американський релігієзнавець і дослідник в області міфології Джозеф Джон Кемпбелл (1904–1987 рр.) на прикладі персонажів германо-скандинавського героїчного епосу – середньовічної поеми «Пісні про Ні-

белунгів» (нім. «*Das Nibelungenlied*») => кінця XII-го – початку XIII-го ст. демонструє, що «історія Зігфріда (Сігурда) і дракона Фафніра (Фафні) – типове подолання дракона героєм, який здолав межу. Він і дракон – дві протилежності, але тільки скуштувавши крові дракона і прийнявши в себе частку сутності дракона, герой може почути спів пташок і зрозуміти, про що їх пісня» (Кемпбелл, 2017, с. 220).

Німецький епос став підґрунтям для творчості багатьох митців. Зокрема, сюжет цієї поеми ліг в основу циклу опер Вільгельма Ріхарда Вагнера (1813–1883 рр.). Серед величезної кількості героїв міфів, персонажів народного фольклору (епосу) різних народів світу було обрано лише деяких з них, які мають історичне значення і стали символами втілення образу Анімусу (чоловічого начала). Образом Анімусу є Ісус Христос (прототипом, якого в сучасному кінематографі є Томас Андерсон («Нео» – «Обраний»)) (у ролі канадського актора Кіану Рівза – 1964 р. н.) (головний герой американської науково-фантастичної трилогії «Матриця» (1999–2020 рр.)), яка за задумом американських режисерів сестер Лани (1965 р. н.) і Лілли (1967 р. н.) Вачовскі висвітлює проблематику гендерної ідентичності; Люк Скайвокер (в ролі американського актора Марка Річарда Хемілла – 1951 р.н.) (головний герой культової космічної саги «Зоряні війни» (1974–2019 рр.) американського режисера Джорджа Лукаса (1944 р. н.) і Колтер Стівенс (Шон Фентресс) (у ролі американського актора Джейкоба Бенджаміна Джилленхола – 1980 р. н.) (головний герой американського фантастичного трилера «Вихідний (програмний) код» – (2011 р.) – британського режисера – Данкана Джонса (1971 р. н.). Архетипічною фігурою Аніми (жіночого начала) є Марія Магдалина (уособленням, якої є головна героїня «Матриці» – Трініті (в ролі канадської актриси – Керрі-Енн Мосс – 1967 р. н.). У даному випадку, Карл Юнг був близький до точки зору свого вчителя Зигмунда Фрейда і запев-

няв, що чоловіче (Анімус) і жіноче (Аніма) начало присутні в кожній людині, незалежно від її статевої приналежності. Зважаючи на бісексуальну природу людини і характер їх взаємодії *animus & anima* є сизигією (грец. σὺ-ζῦγος – поєднанням), оскільки вони є взаємодоповнюючими та взаємозалежними частинами єдиного цілого. Дослідниця Марія-Луїза фон Франц апелює до думки свого вчителя і наголошує на тому, що Карл Юнг розумів «під анімою, – внутрішній образ жіночого, який чоловік несе в собі, що складається з усіх жіночих фігур – матері, доньки, сестри, коханої, дружини. Спочатку це походить від образу матері, першої жінки, яку він зустрічає. Риси характеру цієї фігури відповідають атрибутам жіночої сторони чоловіка, стилю його несвідомого підходу до життя» (Франц, 2017, с. 142).

Яскравими прикладами архетипічних фігур Анімусу і Аніми в світовій культурі є біблійні і міфологічні персонажі, які були увіковічені в скульптурах, живописі та в музичних творах відомих митців. Серед персонажів, які є уособленням Анімусу і Аніми доцільно виокремити такі архетипічні пари: Ісуса Христа і Діву Марію (прим. Діва Марія є для Христа не тільки матір'ю, а і його хрестом); Будду Шак'ямуні (Сіддгартху Гаутаму) і Майядеву (його мати); Нептуна і Амфітріту; Адама і Єву; Зевса (Юпітера, Тора, Перуна) і Геру (Юнону); Філемона і Бавкіду; Ясона і Медею; Амура і Псіхею; Олоферна і Юдиту; Беллерофонта і Філоною; Персея і Андромеду; Тесея і Антиопу; Марса і Венеру; Гермафродита і Салмакіду; Гермеса і Афіну; Одисея і Цирцею (Кірку); Діоніса (Вакха) і Аріадну; Геракла (Геркулеса) і Омфалу; Ану і Іштар; Медора і Анжеліку; Главка і Скіллу; Нарциса і Ехо; Ендіміона і Селену (Артемиду, Діану); Морфея та Ірідю; Скальда і Антверпію; Астрея і Аврору (Еос); Кефала і Прокріду; Пігмаліона і Галатею; Телемаха і Евхаріду; Ланселота і Гвіневу; Трістана і Ізольду; Фаона і Сафо; Орфея і Еврідіку; Зефіра (Фавонія) і Флору (Хло-

риду, Хлоріс); Дафніса і Хлою; Аполлона і Кассандру (Олександрю); Діомеда і Егіалею, Енея і Дідону; Давіда і Авігею; Олександра Македонського і Кампаспу; Рінальдо і Арміду; Танкреда і Ермінію; Антонія і Клеопатру; Самсона і Далілу; Едіпа і Антигону; Паріса і Олену Прекрасну (Троянську); Аякса і Кассандру; Оберона і Титанію; Данте Аліг'єрі і Беатріче Портінарі; Прасутага і Боудікку; Ромео Монтеккі і Джульєтту Капулетті; Св. Юрія (Георгія Змієборця) і Сабру та ін.

Архетип Аніми традиційно поділяється на чотири ідеалізовані типи, які проектується в чоловічій психіці на жіночу стать та відповідають певним жіночим образам: (1) Олені; (2) Єві; (3) Софії; (4) Марії. (1) Олена – образ спокусниці, яка найчастіше в фантазіях чи сновидіннях постає в іпостасі актриси чи моделі. З одного боку, цей жіночий образ є позитивним, тому що персонаж сну викликає у сновидця позитивні емоції та відчуття захоплення, а, з іншого боку, вона свою красу і чарівність використовує як інструмент маніпуляції. (2) Образ Єви – це уособлення Матері-Землі. Образ простої селянської жінки, турботливої дружини, матері-годувальниці, яка піклується про своїх дітей і сім'ю, справжньої берегині сімейного вогнища. Якщо оцінювати образ Єви з позитивної сторони, то слід сказати про те, що вона є втіленням «початку» і енергетичного джерела життя (піклування, харчування і ін.), але існує і негативний аспект її особистості, який криється в обмеженості розвитку і тенденції до гіперпротекції (гіперопіки) по відношенню до власної сім'ї. (3) Образом мудрості є Софія, яка приходить у сні в образі немолодої, літньої жінки. У позитивному значенні цей образ може означати мудрість і розум, а в негативному значенні використання свого інтелектуального потенціалу в деструктивних і корисливих цілях. (4) Марія – образ духовного наставника і турботливої мудрої Матері, яка характеризується з позитивної точки зору, як незалежна і самодостатня особистість, а з негативного

боку, їй властиві такі якості, як суворість, вимогливість і відчуженість по відношенню до оточуючих. Втіленням Аніми (жіночого начала) є арт-композиція «Звана вечеря» (1974–1979 рр.) американської феміністки, педагога та художниці Джудіт Сильвії Коен (1939 р. н.) (псевдонім: Джуді Чикаго), яка присвячена видатним історичним постатям жіночої статі з різних епох і напрямків діяльності. Інсталяція знаходиться в Бруклінському музеї, у Нью-Йорку.

При цьому, відштовхуючись від вищесказаного, хотілося б сказати про вплив Анімусу на жіночу психіку, який може домінувати в психіці жінки і персоніфікуватися в образі представника чоловічої статі: батька, брата, сина, чоловіка та проявлятися на підсвідомому рівні, як Тінь і наділити жінку самовпевненістю, деспотичним, жорстоким і вольовим характером. Як зазначає психоаналітик Марія Луїза фон Франц «анімус жінки може надати їй мужність, стійкість, силу, інтелектуальне натхнення і креативність» (Франц, 2017, с. 164).

На думку Карла Юнга, розвиток Анімусу, пов'язаний з появою у сновидінні жінки фізично сильного чоловіка кремезної, атлетичної статури, який може бути персоніфікацією спортсмена, духовного наставника (священника) та ін. Анімус співвідноситься з логікою (раціональністю) та здоровим глуздом та наділяє жінку такими якостями, як ініціативність, планування, які допомагають їй стати самодостатньою та незалежною особистістю і досягти кар'єрних вершин. Зокрема, німецький вчений Крістіан Рослер підкреслює, що «у снах безсвідомо психіка намагається підтримати еґо-свідомість і сприяти процесу інтеграції особистості, вказуючи на частини психіки, ще не інтегровані в цілісну особистість, або вказуючи на невирішені конфлікти» (Roesler, 2020, р. 46).

Карлом Юнгом і його учнями було встановлено, що Анімус/Аніма є психічними структурами, які здатні породжувати субособистостей (прим. даний термін в науковий

обіг був введений італійським психологом, автором концепції психосинтезу Роберто Ассаджіолі). Необхідно зауважити, що субособистість – це сума стереотипів, установок і потягів, які виявляються в поведінці особистості і визначають її реакції при зіткненні з дійсністю. У рамках транзакційного аналізу американський психоаналітик і психіатр Ерік Леннард Берн (1910–1970 рр.) (прим. засновник транзакційного і сценарного аналізу в психотерапії) розглядав феномен субособистостей, які перебувають на стадії фіксації та відповідають за своїми проявами трьома паталогічним еґо-станам: (Родитель – Дорослий – Дитина). До того ж, субособистості, як специфічні моделі поведінки чоловіка та жінки відповідають певному сценарію стосунків між протилежною статтю і можуть вибудовуватися на символічному підґрунті, незалежно від того, чи є між ними родинні зв'язки чи ні. Таким чином для чоловіка на підсвідомому рівні жінка може бути проекцією сестри, доньки, матері, дружини і жінки так само і для жінки чоловік за відповідною аналогією може бути братом, батьком, чоловіком, сином. В кожній конкретній життєвій ситуації, у яку включені представники чоловічої і жіночої статі, один з вищезазначених типів поведінки у їх відносинах може бути домінуючим.

Дихотомія архетипів *unus mundus* (синтез духу і матерії) є символом поєднання архетипічних образів (Великої Матері-Матері-Землі) – Персефони і (Жахливого Батька) – Аїда => (Інь / Ян; Шива і Шакті; Пурруша і Пракриті; Осіріс і Ізіда). З точки зору грузинсько-російського вченого-філософа Мераба Константиновича Мамардашвілі «андроґін – ідеальний образ деякої самодостатності, коли все, що потрібно, – в тобі самому...» (Мамардашвілі, 1995, с. 25) => (прим. перші згадки про андроґіна з'являються вже у промові Павсанія в діалозі Платона (427 р. до н. е. – 347 р. до н. е.) «Бенкет» («Сімполій») (грец. «Συμπόσιον») (385–380 рр. до н. е.). Символами цієї внутрішньої подвійності –

наявності чоловічих і жіночих ознак є образ гермафродита (rebis), який є кінцевим результатом алхімічного поєднання, священного союзу чоловічого начала (філософської сірки) і жіночого начала (філософської ртуті). Даний процес трансмутації є символом викорінення тваринного начала в людській природі і наближення її до божественної сфери (прим. див. роботу англійського художника Джозефа Райта із Дербі (1734–1797 рр.) – «Алхімік в пошуках філософського каменя» (1771 р.) і уробороса (грец. οὐροβόρος) – дракона (змія), який кусає себе за хвіст і (франц. *par excellence* – переважно) символізує циклічність (ідею вічного повернення) => (прим. даний задум належить шотландському фізику і філософу Томасу Брауну (1778–1820 рр.)), тобто здатність, як до самознищення так і до самовідновлення (відродження, повернення до життя). Доречно в даному контексті згадати запропонований Карлом Юнгом і Вольфгангом Паулі принцип синхронічності (нім. *Synchronizität*), який поєднував події і феномени, (психічні явища і фізичну реальність), які відбувалися одночасно, але не пов'язані між собою причинно-наслідковим зв'язком (прим. див. американо-австралійський трилер «2:22» – австралійського режисера: Пола Каррі (1968 р. н.) – 2017 рр.). Феномен синхронічності проявляється у вигляді емоційного вибуху, оскільки володіє потужним енергетичним потенціалом архетипічного без свідомого і таким чином сприяє активації квазіпсихічного або психоїдного фактору, який поєднує матерію і психе. Американський вчений Джозеф Камбре переконаний, що «...всесвіт так само пронизаний психікою, як космосом, часом і матерією; ця синхронність виділяє сліди початкового (вихідного) недиференційованого стану» (Cambray, 2009, p. 20).

Не залишається поза увагою і архетип Самості (нім. *Selbst*; англ. *Self*), який у східній філософії іменується Атманом (санскр. आत्मन्) і означає в індуїзмі – вищу духовну

сутність Я. Самість є центром ментальної цілісності (свідомості і безсвідомого) особистості, яка виникає на основі юнгівського принципу (лат. *complexio oppositorum* – поєднання контрастних структур), що сприяє здійсненню індивідуації і нагадує боротьбу добра і зла: Фауста і Мефістофеля, гру світла і тіні або може бути представлене у вигляді запеклого протистояння героя і його противника – змія (дракона) і т. д. Американський юнгіанський аналітик, психіатр Едвард Едінгер зазначає, що «Самість є упорядковувачим і об'єднуючим центром усієї психіки (свідомої і безсвідомою) так само, як ego є центром свідомої особистості. Або, іншими словами, ego є місцем суб'єктивної ідентичності, у той час як Самість є місцем об'єктивної ідентичності. Таким чином, Самість є вищим психічним авторитетом і підпорядковує йому ego. Самість найпростіше описується як внутрішнє емпіричне божество ідентичне з образом Бога...» (Edinger, 1992, p. 3–4).

Важливим моментом є те, що колективне безсвідоме охоплює більшість релігій і тим самим символічно окреслює контури фігури Антропоса («Сина Людського») (грец. ἄνθρωπος; лат. *antropos*), який є персоніфікованим образом космічної людини (боголюдини), що володіє надприродними здібностями. Наприклад у християнстві з Мана-особистістю (нім. *Mana-Personlichkeit*) (Боголюдиною) асоціюється Ісус Христос, який виступає уособленням Самості, яка є Образом Божим (лат. *imago Dei*) і мудрістю Божою (лат. *Sapientia Dei*).

У міфах символічний образ Антропоса є матеріалом, з якого створюється весь Всесвіт (символом космосу є Деміург – космічний розум). За двохтисячолітній період, який охоплює період зародження і розвитку християнства, відбуваються зміни в людській установці – на фоні символічної ампліфікації відбувається психологічна асиміляція Антропоса. Юнгіанський аналітик Марія-Луїза фон Франц стверджує, що «...Самість, з'яв-

ляється у снах і фантазіях не тільки в абстрактній математичній формі, але і, як реальна постать особистості. Зокрема у психіці чоловіків вона проявляється, як божественна або напів-божественна чоловіча істота – як мудрий старець, лідер або вчитель. У психіці жінок вона постає, як свого роду космічна фігура матері, як мудра земна мати, або як Софія» (Франц, 2017, с. 165). Тут мова йде про те, що світові релігії здатні об'єднувати великі групи людей на основі принципу всеєдності.

Ватажками цих спільнот були символічні фігури, які є втіленням Антропоса (божества) «...Будда, Христос, Мухаммед, Мойсей, Прометей. Вистраждавши свою внутрішню цілісність до краю, ці люди намалювали над собою проекцію Самості – космічної людини або божественного космічного духу. Тому і Будда, і Христос зображалися, як мандала або її «внутрішній мешканець», центр мандали» (Франц, 2017, с. 172). Символами Антропоса (Космічної людини) є небесні світила: зірки, місяць, сонце; символом довголіття божества є лев і слон; символом, що затверджує велич божества є жезл, а символами вічності та безсмертя є уроборос; символом трансформації і відродження є фенікс.

Домінування Самості в структурі особистості говорить нам про те, що вона крокує по життю слідами минулого і перебуває під впливом родового сценарію – переживає втрату себе, свого власного «Я», а якщо ж переважає Его, то навпаки, вона відчуває впевненість у собі, мужність (всесильність). У функціонуванні особистості можуть відбуватися збої, тоді розвиток блокується і на ідентифікаційного етапі Самість і Его розривають зв'язки з колективним безсвідомим (прим. процес інфляції – за Карлом Юнгом). Соратниця і учениця Карла Густава Юнга Марія-Луїза Франц пише, що «розвиток особистості – це акт сміливості, і трагічно, що саме демон внутрішнього голосу означає відразу ж вищу небезпеку і необхідну допомогу» (Франц, 2017, с. 156).

Особливо яскраво в сновидіннях Карла

Юнга був представлений образ Сенекса Філемона, якого вчений дуже боявся і вважав його своїм другим Я (alter ego), яке прагне витіснити та знищити його справжню особистість. Дослідник стверджував, що «...дух глибини змусив мене говорити з моєю душею, призивати її, як живу і самодостатню істоту. Я повинен був усвідомити, що втратив свою душу» (Jung, 2009, р. 232). Через цей страх, який переслідував науковця, йому довелося швидко змінювати ракурс своїх наукових пошуків і перейти від аналізу власних сновидчих символів до реальності. Такий же страх переслідував і руйнував особистість німецького філософа Фрідріха Ніцше, який так само, як Карл Юнг перебував під контролем свого другого Я – Заратустри, який доводив його до божевілля, витісняючи його справжню особистість (прим. див. роботу: «Так говорив Заратустра. Книга для всіх і ні для кого» (1883–1885 pp.)). На переконання французьких філософів і психоаналітиків Жюльє Дельоза (1925–1995 pp.) і П'єра-Фелікса Гваттарі (1930–1992 pp.) цей страх і тривога не є безпідставними, і заявляють про те, що «філософ – це ідіосинкразія його концептуальних персонажей. Доля філософа – стає своїм концептуальним персонажем або персонажами, в той час як і самі ці персонажі стають іншими, чим в історії, міфології або ж повсякденному побуті (Сократ у Платона, Діоніс у Ніцше, Ідіот у Кузанца). Концептуальний персонаж – це становлення або ж суб'єкт філософії, еквівалентний самому філософу...» (Дельоз, & Гваттарі, 2009, с. 74).

Саме архетип Сенекса Філемона (учителя, гуру) був тим духовним персонажем, який був символом мудрості (знань), відповідальності, консерватизму, самоконтролю і інтуїції. Мудрець ніколи не відступав від власних етичних принципів, заснованих на прояві доброї волі і безкорисливому бажанні допомогти. У міфології, казках і сновидіннях мудрець виступає архетипом Духу і смислу та персоніфікує образ раціонально мислячого, врівноваженого грецького бога гармонії і краси – Аполлона. Сенекс Філемон може бути представлений і в

образі відлюдника, чаклуна, царя, священника, цілителя, помічника, порадики, який володіє магічними надздібностями і прагне побороти зло. Архетип мудреця (образ ніцшеанського Заратустри) нагадує людині про її коріння і допомагає правильно розставити життєві пріоритети. Відтак, Сенекс Філемон допомагає людині вийти із сутінків застарілих упереджень та умовностей та організовує доленосні події, які сприяють її духовній трансформації і виходу за межі родового «Я», об'єднуючи її Еґо з загальнолюдським еґрегором (грец. ἐγρηγόρος – енергоінформаційною матрицею Всесвіту).

Російський психолог Олександр Григорович Асмолов (1949 р. н.) у результаті своїх роздумів дійшов висновку, що «на зорі людства в основному виходили з того, що все в руках богів, все визначено (англ. determinacy) і все, що буде, вже заздалегідь відомо. Але вже навіть в Стародавній Греції з'явилися «герої». В основному, це нащадки богів побічної лінії (тобто в них тече кров олімпійських богів), вони володіють свободою, і боги не пророкують їм шляхів; навпаки, герої можуть проявити свій нороз по відношенню навіть до богів» (Асмолов, 2018, с. 47). Зазвичай архетип Героя/Воїна сприймається на рівні суспільної свідомості, як символ захисника і рятувача, який характеризується рішучістю та відвагою і саме завдяки цим якостям герой зможе розірвати ланцюги детермінізму і все-таки кинути виклик долі та здолати дракона (прим. дракон – це негативний символ матері-імаго). Архетип героя – це образ здібного і допитливого учня, який прагне постійно розвиватися та самовдосконалюватися і прагне дізнатися, яким внутрішнім потенціалом він володіє для того, щоб подолати всі перешкоди та труднощі на своєму життєвому шляху та наблизитися до свого справжнього «Я». Фактично герой проходить шлях від порядку, організації і «форми» до «безформного» хаосу, з яким йому доводиться боротися і демонструє готовність повністю відмовитися від старого життєвого сценарію, заради кардинальних змін.

Швейцарський психоаналітик Карл Юнг

стверджує, що «міф про героя...завжди описує могутню людину чи боголюдину, яка перемагає зло в будь-яких його проявах: в вигляді драконів, змій, чудовиськ, демонів і ін. і, який рятує людей від руйнувань і загибелі» (Юнг, 2019, с. 100–101).

Серед найбільш відомих «героїв-рятувачів» в давньогрецькій міфології слід відзначити Беллерофонта (Гіпшоноя), який проявив свою хоробрість у битві з трьохголовим вогнедихаючим чудовиськом – Химерою (левом, козою та змією), яку йому вдалося подолати лише за допомогою крилатого коня Пегаса, що допоміг йому здійснити напад з повітря та знищити чудовисько і здобути перемогу у цьому поєдинку => [див. роботу: російського художника Олександра Андрійовича Іванова (1806–1858 рр.) – «Беллерофонт вирушає в похід проти Химери» – 1829 р.; див. драму: «Беллерофонт» (1945 р.) німецького драматурга-експресіоніста Георга Кайзера (1878–1945 рр.) і ін.]. До того ж, проявив свою доблесть і цар Аргоса Діомед, який перемаг Колхідського дракона, що охороняв колхідське святилище, де знаходилося священне дерево – дуб, на якому зберігалось Золоте Руно і, звісно ж, до цього переліку необхідно додати перемогу Едіпа, якому вдалося здолати Сфінкса – зооморфну істоту з людською головою (переважно з жіночим обличчям і грудьми), тулубом та лапами лева, бика або собаки, з орлиними крилами і хвостом дракона [див. роботу французького художника Гюстава Моро (1826–1898 рр.) – «Переможний Сфінкс» – 1886 р.]. Сфінкс оповитий ореолом загадковості і завжди приховує в собі сакральний смисл, який виходить за межі людського розуміння. Карл Густав Юнг говорить про те, що сфінкс є втіленням образу Великої і Жахливої Матері. Ще одним прикладом сміливості став давньогрецький герой Персей (грец. Περσεύς), який перемаг Медузу Горгону та поборов дракона і визволив з його полону свою кохану Андромеду [див. роботу нідерландського художника Пітера Пауля Рубенса (1577–1640 рр.) «Персей звільняє Андромеду» (1622 р.)]. У свою чергу, Тесею

(грец. Θησεύς) вдалося перемогти Мінотавра і врятувати Аріадну – «скорботну діву» з критського лабіринту (прим. кносського лабіринту). У даному випадку мова йде про те, що «їм обом довелося подолати свій страх перед підсвідомими демонічними материнськими силами і звільнити від їх впливу молоду жінку» (Юнг, 2019, с. 165). Але слід сказати і про те, що Тесея не можна охарактеризувати однозначно, оскільки, з одного боку, він здійснив героїчний подвиг і проявив себе, як герой/рятівник, а, з іншого боку, «герой» став співучасником злочину. Тесеї разом з царем фессалійського племені лапіфів Піріфоем зважився на викрадення доньки Зевса – Олени Прекрасної (прим. яку з полону визволили її брати-близнюки – діоскури: Кастор і Полідевк (Поллукс)) [прим. див. роботу французького художника Жана-Бруно Гасье (1786–1832 рр.) – «Кастор і Поллукс (Полідевк) звільняють Олену» –1817 р.], яка на той час була зовсім дитиною, а згодом примусово одружився з нею та утримував її в полоні під наглядом своєї матері Ефри. А також образом героя-переможця є Геракл, якому вдалося визволити з полону чудовиська – Гесіону (прим. доньку володаря Трої – Лаомедонта), і християнський великомученик Георгій Змієборець (Святий Юрій), який бореться з драконом (змієм) (прим. див. роботи Вольфа Губера «Святий Георгій» (1520 р. – перша пол. XVI ст.) і Паоло Учелло «Битва святого Георгія з драконом» – Італія – бл. 1456 р. – XV ст.) (прим. див. ілюстрацію – Юнг, 2019, с. 161).

Даний поєдинок уособлює собою боротьбу між світлими (божественними) і темними (демонічними) силами за людську душу. З точки зору Карла Юнга «в казках і міфах «герой – переможець» є символом свідомості. Його поразка, як каже сам Маріно Маріні, означає смерть особистості: феномен, який в соціальному контексті виглядає як розчинення особистості в натовпі, а в мистецтві – як занепад людського» (Юнг, 2019, с. 359) => [див. роботу: голландського художника Гендріка Гольціуса (1558 –1617 рр.) – «Кадмус вбиває

дракона» – прибіл. між 1600 –1617 рр.]

На перший план у міфі про героя-захисника виходить область свідомого Я (Его) героя (сфера Духа), який перебуває в конфлікті з «Великою Матір'ю» (областю безсвідомого, природною стихією) і бажає відділитися, вийти з під контролю «Великої Матері» (безсвідомих потягів), подолавши свою інфантильність. Будучи частиною свідомості, «Велика Мати» прагне поглинути свідоме Я (Его) героя і витіснити його в сферу безсвідомого, але незважаючи на це «в розвинутій свідомості індивіда образ героя уособлює засіб, за допомогою якого народжене его долає інерцію безсвідомого розуму і звільняє зрілу людину від регресивного прагнення повернутися до блаженного стану немовляти – в світ, яким управляє мати» (Юнг, 2019, с. 159). Протистояння героя з драконом (змієм) на загальнолюдському та індивідуальному рівнях, в алегоричному сенсі (лат. *sensus alogicus vel tyricus*) означає конфлікт природного та духовного начал, який пов'язаний з бажанням героя відстояти свою незалежність і досягнути самостійності (автономності).

Найстарішим серед усіх наявних архетипів є архетип Страху, оскільки виник він ще в первісному суспільстві, коли людина освоювала нові території і переживала панічний страх невідомості. Цей страх успадкований від пращурів і досі в латентній формі закапсульований в нашому безсвідомому.

На символічному рівні архетип Смерті – це вихід за межі свідомості і прорив до колективного безсвідомого. Смерть – це завжди виклик, занурення в темноту...

Повернення до безсвідомого, до Матері-Землі. Еквівалентом смерті є трансформація, оновлення, яка є перехідним етапом до подолання інфантильності «символічна смерть героя знаменує таким чином досягнення зрілості» (Юнг, 2019, с. 146). Герой відвойовує себе у смерті, яка намагається зламати його, як особистість, замкнувши у в'язниці комплексів і страхів (прим. див. фільм шведського режисера Інґмара Берґмана «Сьома печатка» (швед. «Det Sjunde Inseglet» –

1957). Досліджуючи феномен страху смерті у первісних племен, Марія-Луїза фон Франц відзначає, що «люди племені йоруба бояться бога безсвідомого і приписують йому демонічну здатність рахувати. Вони не хочуть бути пораженими бажають сховатися в ночі життя від всевидячого ока божества, яке загрожує загибеллю» (Франц, 2016, с. 31).

Для героя смерть є своєрідною точкою відліку, тобто відродженням (початком нового етапу життя). Він зустрічається зі смертю і бачить її оскал, але не боїться її і навіть протистоїть їй. Переживання смерті/відродження безпосередньо пов'язане з процесом ініціації, визначальним маркером якої є духовна реакція особистості.

Серед найвідоміших прикладів, який розкриває сутність архетипу смерті є розп'яття і воскресіння Ісуса Христа в іудео-християнській релігії, яке знайшло своє відображення в міфах. Одним з таких міфів про смерть і воскресіння героя є міф про «Іона і кита», в якому розповідається про те, як «героя ковтає морське чудовисько (прим. асоціюється з Левіафаном) і забирає в подорож по нічному морю, рухаючись з заходу на схід, – що символізує передбачуване переміщення сонця після заходу до світанку» (Юнг, 2019, с. 159). У міфологіях багатьох народів світу образ кита – «Великої Риби» (грец. ΙΧΘΥΣ) є символом (акронімом) імені Ісуса Христа; в японській міфології Баке-кудзіра (яп. 化鯨 – міфічний кит) символізує «царство мертвих» і процес воскресіння після смерті. Символічна смерть героя є ініціацією, життєвим етапом і перехідним містком до духовного відродження. Для Старого Заповіту символічним є триденне перебування Іони в череві кита, що співпадає з триденним строком погребіння і воскресіння Христа. Водне середовище, як місцезнаходження Риби, асоціюється з очищенням і другим народженням, уособлює собою безсвідоме. Водна стихія асоціюється з жіночим началом і відповідно образ Риби є атрибутом таких богинь, як Іштар, Атаргатіс, Афродіти та ін., які, з одного боку, є втіленням любові і плодючості, а, з іншого боку, уособлю-

вали жадібність і гордість. Образ Риби (прим. джхаші з рогом на голові) є символом порятунку людства від вірної загибелі (прим. див. давньоіндійський «міф про Потоп» – «Міф про Ману сина Вівасвата, який побудував ковчег спасіння» (прим. див. «Епос про Гільгамеша» – XVIII–XVII ст. до н.е.). Серед відомих художників, які зображали Всесвітній потоп особливої уваги заслуговують роботи: Г. Доре, М. Буонарроті, І. К. Айвазовського та ін. У романі Германа Мелвілла (1819–1891 рр.) «Мобі Дік» (1851 р.) «Велика Риба» представлена в образі бога і диявола, оскільки вона володіє здібністю інтегрувати між собою божественну і диявольську сутності, яка, в свою чергу, є позначником конфлікту Персони і Тіні.

Образ Ісуса Христа – це Логос, що втілює християнську любов Бога. Звідси виходить, що «...божественна фігура перш за все – психічний образ, той чи інший комплекс архетипічних ідей, віру в який можна порівняти з метафізичною сутністю» (Юнг, 2019, с. 93) і тим самим нагадує нам про те, що «Бог є Дух» (Ін. 4:24). Архетип Ісуса Христа (Спасителя) (грец. Ουράνιος Πατέρας – Отця Небесного) є втіленням гомоузії (прим. єдиносущності Бога (грец. ομοούσιος), тобто поєднання трьох іпостасей Бога Отця – Бога Сина – Бога Духа Святого).

У східних уявленнях мандала є складним за структурою геометричним символом і розглядається, як «матриця Всесвіту». Іншими словами, вона є геометричною замкнутою системою з елементами, які рівновіддалені від центру. Мандала до того ж є конструкцією або сакральною схемою, яку використовують в езотеричних ритуалах і у традиційних релігійних практиках буддизму та індуїзму. Архетип мандали в Дзен-буддизмі символізує досконалість людини і визначається, як «осередок святості», де проживає Будда. Мандала на Сході має сакральне значення і визнається священною. Може бути абстрактно представлена на іконах у вигляді німбу над головами християнських святих і Ісуса Христа. При цьому юнгіанський аналітик Марія Луїза фон Франц розглядає мандалу, як «...символ, що виражає єдність і

цілісність. Це прямокутна або кругла форма, яку Карл Густав Юнг назвав санскритським терміном мандала (санскр. मण्डल – круг, коло). Зовнішній вигляд цього символу супроводжується внутрішньою рівновагою і порядком. Це образ, який уособлює єдність космосу і людини, як сенс усього життя.

Як такий він відіграє центральну роль в східних релігіях. Індолог Джузеппе Туччі називає це психокосмічним порядком» (Франц, 2017, с. 165).

Вчений Карл Юнг вважає мандалу символом досконалості людини, який у психотерапевтичній практиці використовується, як засіб для зняття емоційної напруги (прим. індійське мистецтво – техніка нанесення на поверхню орнаментів-молитв – Ранголі). Натомість дослідниця Марія-Луїза фон Франц відзначає, що «...символ цілісності може бути взагалі описаний в цих термінах: «Бог (і космос) – це нескінченна духовна сфера (куля), периферія якої ніде, і центр, якої існує всюди»» (Франц, 2017, с. 165).

Вагомого значення в контексті даного дослідження набуває образ Великої Матері, який, з одного боку, володіє безсвідомою силою, що виражається в її авторитарній позиції, а, з іншого боку, проявляє потенціал свідомого «Я», яке характеризується духовністю, мудрістю, інтуїцією, співчуттям, добротою, турботою, підтримкою, прагненням втішити, заспокоїти. Архетип матері є символом родючості, магичного воскресіння і представлений у таких міфах, як «Міф про Деметру і Кору»; «Міф про Кібелу і Аттіса» і ін. Символом Матері-Землі є Дерево Життя (лат. Arbor mundi) (прим. Світове дерево уособлює ідею єдності світу).

Варто сказати про те, що герой, прийнявши виклик долі, в акті смерті поєднується з Матір'ю і в той же час заперечує факт такого об'єднання з нею, пояснюючи це тим, що переживаючи смертельні муки він спокутав всі свої гріхи і вину перед Матір'ю та довів їй, що має право на автономне існування. У цьому плані «цей акт вищої відваги і вищого зречення представляє нищівну поразку тваринної

природи людини і заслуговує також вищого порятунку, тому що вже одне це діяння здається рівнозначним спокуті Адамового гріха неприборканої інстинктивності. Ця жертва і є той самий поворот регресії – це успішна каналізація лібідо в символічний еквівалент матері і, відповідно, його одухотворення» (Юнг, 2019, с. 311).

Особливістю архетипу Дитини є те, що він символізує ентузіазм і життєву енергію, які необхідні для екстеріоризації можливостей особистості. Архетип Дитини є символом новаторства і цілісності, який поєднує енергетику всіх природніх стихій, що активується при самореалізації особистісного потенціалу. Карл Густав Юнг стверджував, що «...дитина» прокладає шлях майбутньому перетворенню особистості... Дитина – це символ, який об'єднує протилежності; посередник, носій зцілення, іншими словами, той, хто створює ціле» (Юнг, 2019, с. 197). У греків образ (архетип) Дитини асоціювався з неорганізованим і капризним богом родючості і виноробства – Діонісом.

Образ Трикстера має негативну репутацію і увібрив в себе все зло світу. Архетип Трикстера (Плута) – це порушник законів і порядку, злодій, що уособлює собою людський розум, пам'ять, хитрість за допомогою, яких він виходить за межі традиційних культурних і соціальних норм, що встановлені суспільством. Плут – майстер обману, двозначності, натяків, прихованого сенсу, заплутування і т. д.

Трикстер є модифікованим образом і має антиномічну природу: з однієї сторони, він є персоніфікацією Гермеса-Меркурія, який наділяє його розумом та спритністю; а з іншого боку, трикстер є аморальним персонажем і може асоціюватися зі злом та демонами. Для ідеальної особистості «нового зразка» він виконує роль колективного образу Тіні з минулого, що наділений тваринними характеристиками. Карл Юнг підтверджує, що трикстер «недолюдина і надлюдина, тварина і божественна істота, найголовніша і страшна риса якого – безсвідомість» (Юнг, 2019, с. 317).

Повним антиподом Мудреця (Сенекса Філе-

мона) (прим. який володіє темними силами, але використовує їх на благо людства) є архетип Демона (Сатани) (нім. Teufel) – це тип чаклуна-перевертня, який потенційно міг володіти магічними здібностями на примітивному рівні і неймовірною силою переконання на рівні гіпнозу, але не завжди використовував їх на благо людства. Персоніфікацією Демона може бути Хаген (убивця Зігфріда) герой германо-скандинавського епосу з «Пісні про Нібелунгів» (кінця XII – поч. XIII ст.) і такі особистості, як С. Хусейн, Наполеон, А. Гітлер.

Висновки.

У межах нашого дослідження була представлена характеристика архетипів і розкрито в контексті історико-філософської інтерпретації їх символічне значення як домінуючих модусів особистості та на підставі цього аналізу були отримані такі результати: по-перше, визначено, що особистість – це активний суб'єкт життєдіяльності, який у будь-який час готовий прийняти виклик нової реальності, а не пасивний ізольований від побічних впливів безчасний глядач, що прагне жити в історично обумовлених і детермінованих умовах. Метафізичний антисистемний бунт (А. Камю) особистості, пов'язаний зі страхом відповідальності, тобто особистість як онтологічний суб'єкт усвідомлює відповідальність за свою поведінку та вчинки і в залежності від волі та рівня розвитку самосвідомості самостійно приймає рішення у своєму житті, іншими словами, формує своє ставлення до того, що відбувається навколо нього.

По-друге, підкреслено, що архетипи подібні до енерго-інформаційних фракталів, які є сполучними елементами «пазлами», які прориваються крізь канву свідомості у вигляді різноманітних образів колективного безсвідомого і таким чином поєднують між собою структури людської психіки (свідомість – особисте безсвідоме – колективне безсвідоме). В основі інтеграційного процесу (взаємодії) між індивідуальною свідомістю і колективною безсвідомою інстанцією лежить трансцендентна функція, що сприяє нейтралізації

внутрішнього конфлікту і призводить до досягнення синергетичного ефекту – принципу емерджентності (англ. emergence), згідно з яким, особистість є цілісною системою, автономним суб'єктом-носієм унікальних якостей і властивостей, який здатний продукувати нову реальність.

По-третє, встановлено, що архетип – це універсальна структурно-енергетична модель, яка подібна до аватари, що представляє собою в індуїзмі «вічну форму», alter-ego (санскр. अवतार – сходження, втілення), іпостась Бога і так само, як і архетип відповідно до давньоіндійського закону карми здатна впливати на поведінку та навіть долю людини. Колективне безсвідоме є архаїчним шаром, який поєднує між собою людські і тваринні функції психіки (архетип трикстера). Карлу Юнгу вдалося довести негативний вплив архетипів колективного безсвідомого на людську психіку. Це твердження підкріплюється висновками вченого про наявність і домінування тваринних архетипів у психіці людини (прим. тваринна символіка часто фігурує в сновидіннях), які можуть за певних умов (за наявності тригера) можуть спровокувати дисоціативний розлад особистості (ДРО).

По-четверте, у ході дослідження було розглянуто архетипи, як успадковані первісні образи, які виникли в межах анімістичних релігій (прим. анімістичною теорією походження релігії цікавилися англійські вчені-релігієзнавці, антропологи Едуард Бернетт Тайлор, Джеймс Джордж Фрезер та ін.). Для первісної людини архетипи є міфологемами (лат. summa summagum), «первісними образами» (за Якобом Буркхардтом), які перш за все, були пов'язані з переживаннями дійсності, що вплинули

на поведінку цивілізованої людини, яка набула деструктивно-регресивного характеру і стали для неї репресією.

По-п'яте, проаналізовано особливості функціонування трансцендентної функції, яка червоною ниткою з'єднує переживання свідомості (реального, раціонального) і області безсвідомого (уявного, ірраціональ-

ного). Унаслідок цього зіткнення з'являється енергетична напруженість, яка знаходить вихід у сновидіннях, фантазіях і таким чином сприяє зниженню рівня напруги, що провокує внутрішній конфлікт (когнітивний дисонанс), квінтесенцією якого є гегелівська концепція «нещасної свідомості» (нім. *Unglückliche Bewusstsein*), яка пов'язана зі спустошеністю, втратою сенсу та ідеалів і, зокрема, зі «смертю Бога» (прим. ілюстрація фантазійної символіки представлена в філософській драмі «Фауст» (1808 р.) Йоганна-Вольфганга фон Гете (1749–1832 рр.).

По-шосте, виявлено, що сновидіння – це результати діяльності колективного безсвідомого, які продукують досвід попередніх поколінь: архаїчну та історичну символіку. Дані «образи» відображають відношення людини зі світом, тобто виступають своєрідною проєкцією, яка повинна допомогти людині зрозуміти, що саме з нею відбувається і в чому її життєве призначення. Але, в той же час варто зауважити, що інформація, яка з'являється у вигляді символічних уявлень носить суб'єктивний характер і потребує додаткової інтерпретації.

БІБЛІОГРАФІЧНІ ПОСИЛАННЯ

- Асмолов А. Г. *Mobilis in mobile: личность в эпоху перемен*: Москва : Издательский Дом ЯСК, 2018. 546 с.
- Гройс Б. Е. *В потоке* / перевод с нем. языка А. А. Фоменко. Москва: Ad Marginem Press, 2018. 208 с.
- Делёз Ж., Гваттари Ф. *Что такое философия?* Серия: «Философские технологии» / пер. с франц. языка и послесл. С. Н. Зенкина. Москва : Академический проект, 2009. 261 с.
- Кайуа Р. *Миф и человек. Человек и сакральное* / пер. с франц. языка и вступ. статья: С. Н. Зенкина. Москва : Объединённое Гуманитарное Издательство (ОГИ), 2003. 296 с.
- Кассирер Э. *Избранное. Опыт о человеке. Введение в философию человеческой культуры*. Серия: «Лики культуры». Москва : Гардарики, 1998. 784 с.
- Кемпбелл Дж. *Мифы и личностные изменения. Путь к блаженству*. Серия: «Мастера психологии» / пер. с англ. языка О. Ю. Чекчуриной. Санкт-Петербург : Питер, 2017. 256 с.
- Мамардашвили М. К. *Лекции о Прусте (психологическая топология пути)*. Серия: «Философия по краям». Москва : Ad Marginem Press, 1995. 548 с.
- Миллер Дж. *Трансцендентная функция. Исследование одного открытия Юнга* / пер.я с англ. языка Е. Дмитриенко, А. Григорьевой. Москва : Клуб Касталия, 2014. 312 с.
- Нойманн Э. *Человек и миф: в двух томах. Т. 1* / пер. с нем. языка Д. Реутова, Н. Скородума (Эранос–1949–1954). Москва : Клуб Касталия, 2015. 278 с.
- Стайн М. *Юнговская карта души. Введение в аналитическую психологию*. Серия: «Юнгианская психология»: перевод с англ. языка А. Некрасовой, Ю. Данько, Д. Залесского, Н. Литвиненко, А. Стембовской, М. Шапотовой: Москва : Когито-Центр, 2014. 256 с.
- Франц М.-Л. фон. *Архетипическое измерение психики* / пер. с англ. языка Е. Дмитриенко, А. Григорьевой. Москва : Клуб Касталия, 2017. 210 с.
- Франц М.-Л. фон. *Прорицание и синхронизация. Психология значимого случая* / пер. с англ. языка В. В. Зеленского. Москва : Городец; Добросвет, 2016. 120 с.
- Ханна Б. *Анимус* / пер. с англ. языка А. Мелкумовой. Москва : Клуб Касталия, 2016. 346 с.
- Элиаде М. *Избранные сочинения: Миф о вечном возвращении; Образы и символы; Священное и мирское* / пер. с франц. языка: А. А. Васильевой, Ю. Н. Стефанова, Н. К. Гарбовского. Москва : «Ладомир», 2000. 414 с.
- Юнг К. Г. *Архетипы и коллективное бессознательное*. Серия: «Философия-Neoclassic» / пер. с нем. языка: А. А. Чечиной. Москва : АСТ, 2019. 496 с.
- Юнг К. Г. *Символы трансформации* / пер. с англ. языка В. В. Зеленского. Москва : Академический проект, 2019. 529 с.
- Юнг К. Г. *Структура и динамика психического* / пер. с англ. языка В. В. Зеленского, К. М. Бутырина, Д. А. Узланера. Москва : Когито-Центр, 2016. 480 с.
- Юнг К. Г. *Человек и его символы*. Серия: «Серебряные нити» / пер. с англ. языка Н. А. Сиренко, С. Н. Сиренко, И. Н. Сиренко. Москва : Профит Стайл, 2019. 448 с.
- Юнг К. Г. *Эон. Исследования о символикe самости*. Серия: «Философия-Neoclassic» / пер. с нем. языка А. А. Чечиной. Москва : АСТ, 2019. 352 с.
- Abraham N., Török M. *The Wolf Man's Magic Word: A Cryptonymy*. Minneapolis : University of Minnesota Press, 2005. 208 p.
- Bastian A. *Der Mensch in der Geschichte: zur begründung einer psychologischen weltanschauung: in drei Bänden – Erster band*. Leipzig : Verlag von Otto Wigand, 1860. 429 s.
- Cambray J. *Synchronicity: Nature and Psyche in an Interconnected Universe*. College Station (USA): Texas A & M University Press, 2009. 144 p.

- Edinger E. F. *Ego and Archetype. Individuation and the Religious Function of the Psyche*. Boston & London : Shambhala Publications, 1992. 304 p.
- Goodwyn E. D. Archetypes: The Contribution of Individual Psychology to Cross-cultural Symbolism. *Journal of Jungian Scholarly Studies (JSSS)*. 2020. Vol. 15 (1). 5–19 pp. DOI: <https://doi.org/10.29173/jjs123s>.
- Hollis J. *Living Between Worlds: Finding Personal Resilience in Changing Times*. Colorado, Boulder : Sounds True, Inc., 2020. 184 p.
- Jones R. A. The snake in the mandala: dialogical aspects of Jung's 'A study in the process of individuation'. *Society of Analytical Psychology: Journal of Analytical Psychology*. 2020. Vol. 65 (2). 389–407 pp. DOI: <https://doi.org/10.1111/1468-5922.12593>.
- Jones R. A. Jung's «Psychology with the Psyche» and the Behavioral Sciences. *Behavioral sciences*. 2013. Vol. 3(3). 408–417 pp. PMID: 25379245; PMCID: PMC4217588. DOI: <https://doi.org/10.3390/bs3030408>.
- Jung C. G. *The Red Book. Liber Novus*. New York & London : Philemon Foundation & W.W. Norton & Company, Inc., 2009, 371 p.
- Lewin K. *A dynamic theory of personality. Selected Papers*. New York & London: McGraw-Hill Book Company, Inc., 1935. 286 p.
- Mouël Christ. *le A Guide to Inner Space: C. G. Jung Institute of Los Angeles*. Routledge: Taylor & Francis Group Inc.: *Psychological Perspectives*. 2019. Vol. 62 (4). 315–317 pp. DOI: <https://doi.org/10.1080/00332925.2019.1659043>.
- Roesler Christ. Jungian theory of dreaming and contemporary dream research – findings from the research project 'Structural Dream Analysis'. *Society of Analytical Psychology: Journal of Analytical Psychology*. 2020. Vol. 65 (1). 44–62 pp. DOI: <https://doi.org/10.1111/1468-5922.12566>.
- Stein M. *The Principle of Individuation: Toward the Development of Human Consciousness*. Asheville & North Carolina : Chiron Publications, 2013. 250 p.
- Stein M., Buser S., Cruz L. *Persona: Our Many Faces* [E - book]. Series: Map of the Soul; Asheville & North Carolina: Chiron Publications, 2019. 99 p.

REFERENCES

- Abraham, N., & Török, M. (2005). *The Wolf Man's Magic Word: A Cryptonymy*. Minneapolis: University of Minnesota Press [in English].
- Asmolov. A.G. (2018) *Mobilis in mobile: personality in an era of changes [Mobilis in mobile: lichnost' v epohu peremen]*. Moscow: Publishing House YASK [in Russian].
- Bastian, A. (1860). *Der Mensch in der Geschichte: zur begründung einer psychologischen weltanschauung: in drei Bänden – Erster band*. Leipzig: Verlag von Otto Wigand [in Deutsch].
- Caillois, R. (2003). *Mif i chelovek. Chelovek i sakralnoe [Myth and human. Human and sacred]*. (S. N. Zenkin, Trans.). Moscow: United Humanitarian Publishing House (OGI) [in Russian].
- Cambay, J. (2009). *Synchronicity: Nature and Psyche in an Interconnected Universe*. College Station (USA). Texas A & M University Press [in English].
- Campbell, J. (2017). *Mify i lichnostnye izmeneniya. Put' k blazhenstvu [Myths and personality changes. The path to bliss]*. Series: «Masters of psychology». (O.Yu. Chekchurina, Trans.). Saint-Petersburg: Piter [in Russian].
- Cassirer, E. (1998). *Izbrannoe. Opyt o cheloveke. Vvedenie v filosofiyu chelovecheskoj kultury [Selected works. Experience of a human. Introduction to the philosophy of human culture]*. Series: «Faces of Culture». Moscow: Gardariki [in Russian].
- Deleuze, G., & Guattari, P.- F. (2009). *Chto takoe filosofiya? [What is philosophy?]*. Series: «Philosophical technologies». (S. N. Zenkin, Trans.). Moscow: Academic Project [in Russian].
- Edinger, E. F. (1992). *Ego and Archetype. Individuation and the Religious Function of the Psyche*. Boston & London: Shambhala Publications [in English].
- Eliade, M. (2000). *Izbrannye sochineniya: Mif o vechnom vozvrashenii; Obrazy i simvoly; Syvashennoe i mirskoe [Selected Works: Myth of eternal return; Images and Symbols; Sacred and Secular]*. (A. A. Vasilieva, Yu. N. Stefanova, N. K. Garbovsky, Trans.). Moscow: «Ladomir» [in Russian].
- Franz M.-L. von. (2016). *Proricanie i sinhronizaciya. Psihologiya znachimogo sluchaya [Divination and synchronization. Psychology of the significant case]*. (V.V. Zelensky, Trans.). Moscow: Gorodets; Dobrosvet [in Russian].
- Franz M.-L. von. (2017). *Arhetipicheskoe izmerenie psihiki [Archetypal dimension of the psyche]*. (E. Dmitrienko, A. Grigorieva). Moscow: Club Kastaliya [in Russian].
- Goodwyn, E. D. (2020). Archetypes: The Contribution of Individual Psychology to Cross-cultural Symbolism. *Journal of Jungian Scholarly Studies (JSSS)*, 15 (1), 5–19. doi: <https://doi.org/10.29173/jjs123s> [in English].
- Groys, B. E. (2018). *V potoke [In the stream]*. (A. A. Fomenko, Trans.). Moscow: Ad Marginem Press [in Russian].
- Hanna, B. (2016). *Animus [Animus]*. (A. Melkumova, Trans.). Moscow: Club Castalia [in Russian].
- Hollis, J. (2020). *Living Between Worlds: Finding Personal Resilience in Changing Times*. Colorado, Boulder: Sounds True, Inc. [in English].
- Jones, R. A. (2013). Jung's «Psychology with the Psyche» and the Behavioral Sciences. *Behavioral sciences*, 3(3), 408–417. PMID: 25379245; PMCID: PMC4217588. doi: <https://doi.org/10.3390/bs3030408> [in English].
- Jones, R. A. (2020). *The snake in the mandala: dialogical aspects of Jung's 'A study in the process of individuation*. *Society of Analytical Psychology: Journal of Analytical Psychology*, 65 (2), 389–407. doi: <https://doi.org/10.1111/1468-5922.12593>.

1111/1468-5922.12593 [in English].

Jung, C. G. (2009). *The Red Book. Liber Novus*. New York & London: Philemon Foundation & W. W. Norton & Company, Inc. [in English].

Jung, C.G. (2019). *Arhetipy i kollektivnoe bessoznatelnoe [Archetypes and the collective unconscious]*. Series: «Philosophy-Neoclassic». (A. A. Chechina, Trans.). Moscow: AST [in Russian].

Jung, C.G. (2019). *Chelovek i ego simvoly [Human and his symbols]*. Series: «Silver threads». (N. A. Sirenko, S. N. Sirenko, I. N. Sirenko, Trans.). Moscow: Profit Style [in Russian].

Jung, C.G. (2019). *Eon. Issledovaniya o simvolike samosti [Aeon. Research on Symbolism of the Self]*. Series: «Philosophy-Neoclassic». (A. A. Chechina, Trans.). Moscow: AST [in Russian].

Jung, C.G. (2019). *Simvoly transformacii [Symbols of transformation]*. (V. V. Zelensky, Trans.) Moscow: Academic project [in Russian].

Jung, K. G. (2016). *Struktura i dinamika psicheskogo [Structure and dynamics of the mental]*. (V. V. Zelensky, K. M. Butyrin, D. A. Uzlaner, Trans.). Moscow: Cogito-Centre [in Russian].

Lewin, K. (1935). *A dynamic theory of personality. Selected Papers*. New York & London: McGraw-Hill Book Company, Inc. [in English].

Mamardashvili, M. K. (1995). *Lekcii o Pruste (psichologicheskaya topologiya puti) [Lectures about Proust (psychological topology of the way)]*. Series: «Philosophy at the edges». Moscow: Ad Marginem Press [in Russian].

Miller, J. (2014). *Transcendentnaya funkciya. Issledovanie odnogo otkrytiya Yunga [Transcendental function. Study of the one Jung discovery]*. (E. Dmitrienko, A. Grigorieva, Trans.). Moscow: Club Castalia [in Russian].

Mouël Christ, le. (2019). A Guide to Inner Space. C. G. Jung Institute of Los Angeles. Routledge: Taylor & Francis Group Inc.: *Psychological Perspectives* 62 (4), 315–317. doi: <https://doi.org/10.1080/00332925.2019.1659043> [in English].

Neumann, E. (2015). *Chelovek i mif [Human and myth]: in two volumes*. (D. Reutov, N. Skorodum, Trans.). (Vol. 1). Moscow: Club Castalia [in Russian].

Roesler, Christ. (2020) Jungian theory of dreaming and contemporary dream research – findings from the research project ‘Structural Dream Analysis. London: Society of Analytical Psychology: *Journal of Analytical Psychology*, 65 (1), 44–62. doi: <https://doi.org/10.1111/1468-5922.12566> [in English].

Stein, M. (2014). *Yungovskaya karta dushi. Vvedenie v analiticheskuyu psichologiyu [Jung's Map of the Soul. An Introduction to Analytical Psychology]*. Series: «Jungian Psychology». (A. Nekrasova, Y. Danko, D. Zalessky, N. Litvinenko, A. Stembovskaya, M. Shchapotova, Trans.). Moscow: Cogito-Centre [in Russian].

Stein, M. (2013). *The Principle of Individuation: Toward the Development of Human Consciousness*. Asheville & North Carolina: Chiron Publications [in English].

Stein M., Buser S., Cruz L. (2019) *Persona: Our Many Faces*[E - book]. Series: Map of the Soul; Asheville & North Carolina: Chiron Publications. [in English].

Мазур Марина

Аспірант

Дніпровський національний університет імені
Олеса Гончара

Mazur Maryna

Ph.D. Student

Oles Honchar Dnipro National University

Email: mazur.marina92@gmail.com

ORCID: 0000-0002-5371-490X

Цитування: Мазур, М. (2020). Історико-філософська інтерпретація архетипів особистості як символічних образів колективного безсвідомого в рецептивному полі психоаналітичних поглядів Карла Густава Юнга. *Науково-теоретичний альманах «Грані»*, 23 (9), 40–64. doi: 10.15421/172083

Citation: Mazur, M. (2020). Istoryko-filosofska interpretatsiia arkhetytiv osobystosti yak symvolichnykh obraziv kolektivnoho bezsvidomoho v retseptyvnomu poli psykhoanalytychnykh pohliadiv Karla Gustava Yunga [Historico-philosophical interpretation of the archetypes of personality as symbolic images of the collective unconscious in the receptive field of psychoanalytic views of Carl Gustav Jung]. *Scientific and theoretical almanac «Grani»*, 23 (9), 40–64. doi: 10.15421/172083

Стаття надійшла / Article arrived: 23.09.2020

Схвалено до друку / Accepted: 26.10.2020